

Salve virgo Chatharina!

ali

Ljubljanski študentje

Igra v petih dejanjih

Ivan Pregelj

OSEBE:

Janez Krstnik Klasiber, kazist in šolarski korektor ali strah

Jurij Gabr. Semenič, studens rethorices — šestošolec

Benedikt Šapla, studens poetices — petošolec

P. Gregor Benko, praefectus studiorum ali šolski ravnatelj

Katarina pl. Medičeva, ljubljansko meščansko dekle

Marija Ana Snedčeva, njena prijateljica

Gregor Staudach, mestni sodnik

Jurij Tolmeiner, mestni pisar

Blaž Taškar, mestni stražni vahtmajster štirinajstih mož posadke

Gašpar Schwertl, mestni nofr. svetovalec, nadzornik čevljarske zadruge

Lenart Schwertl, njegov sin

Jeronim Pistorio, učitelj pri cerkvi sv. Miklavža

Agata Kammersteinerin, meščanka, trgovka

Gregor Ruprecht, čevljarski pomočnik

Mestni stražniki (Matija Sattler, Matej Klembše, Jurij Turkovič, Martin Polec), cesarski stotnik z dvema graničarjema, razrednik šeste šole p. Bernard Geiger, stotnik dunajske študentovske kompanije rektor dr. Altmann, poveljnik obleganega Dunaja Rüdiger grof Starhemberg, ljubljanski meščanje, šolarji, čevljarski vajenci in pomočniki, sejmarji, drhal...

Kraj in čas: I., II. in III. dejanje 12. in 13. julija 1682 v Ljubljani; IV. dejanje 27. avgusta 1685 na Dunaju; V. dejanje 24. novembra 1685 v Ljubljani

Prvo dejanje

Pozorišče je Stari ali Meščanski trg v Ljubljani. V ozadju cerkev sv. Jakoba v pročelju: na desni se stika s samostanom, na levi se veže z vrati pod prezidom s šolskim poslopjem. Cerkovna vrata neposredno s tal zaslanja spomenik Naše ljube Gospe brezmadežnega spočetja. Z Brezmadežno vrh stebra in s sohami sv. Leopolda, sv. Jožefa, sv. Frančiška Ks. in sv. Ignacija, ga je le nekaj mesecev prej v marcu postavil Ljubljancem sloviti naš kulturni delavec Jan. Vajk. Valvasor. Spomenik v kameniti ograji, s podobno pregrajo in stopnicami od desne v levo deli trg in dviga cerkovni del nad meščanski v ospredju, ki je bolj ulica nego trg. Cerkovni del med cerkvijo, samostanom in šolo, je zaprto, tlakovano, četverkotno dvorišče, na odru sicer le bolj medla prostornina, zato pa nič manj važno, perspektivno poudarjeno torišče igre in nastroja. Vrata v samostan in šolo. Nad vrati znani emblemi jezusovcev. Šola na levi: red oken, v pritličju zamreženih. Samostan na desni: lopa pri tleh, nad njo hodnik s stebriščem. Na levi v šolsko poslopje prav v ospredju nizka vrata kakor v klet, desno in levo dvojje pritalnih okenc v križih. Na vrata je nekdo zapisal s kredo: Fossa novissima, t. j. Zadnji brlog, in označil s tem prostor, ki služi za šolsko ječo. Nedelja je, že proti ve-

čeru, sloviti rojstni dan drugega cesarjevega sina, čigar ime je bilo skorajda daljše nego tega otroka življenjska pot: Leopold Jožef Viljem Anton Frančišek Erazem. Vsi Ljubljanci vedo, da je cesarjeviču mati visoka gospa Leonora Magdalena, cesarju Leopoldu za prvo, Marjeto Terezo, in drugo, Ano Marijo, že tretja žena. Pod orožjem, z mašo, godbo in štirimi trobentači »zelenci z Gradu«, s parado in s tekmovalnjem v streljanju za Gradom slavijo visoki god. Šole poznajo lepšo in sebi primerno proslavo. Pročelje na cerkvi, samostanska in šolska okna so pokrita z zelenjem in transparenti, ki bodo šele ob mraku odkrili skrivnostno zastrto vdanost do cesarske hiše v latinških napisih, kakor so n. pr. anagrami cesarskega imena: Pello duos, Duplo sole, Ludes polo i. p., venčani z življenjskim cesarskim geslom kakor s krono: Consilio et Industria. Ko se zastor dvigne, še niso vse priprave za večerno razsvetlavo končane. Z rastočo temo pa se stopnjema vnemajo luči in zažubore polno nekaj pred koncem dejanja, ko nenadoma zatrejo in preglušijo malenkostne šume prazničnega dne nebeske piščali grmečih oblakov in ko besni bliski razkrižajo medlo publico praznih besednih igrač. Le pesem mladih src in mladih strasti, pesem divje, razposajene ljubljanske krvi in šolarske objestnosti se ne bo potuhnila pred viharjem izza Krima, temveč plala, pela, trpela, sovražila, ljubila in se sama s seboj igrala še davno mimo tega zgodovinskega dne, 12. julija 1682, in te klavrno se končujoče cesarske večerne šolarske »slave« v Ljubljani...

1. prizor:

(Zapadno solnce ugaša krvavo in sunkoma v oknih šolskega poslopja na levi. Iz cerkve je čuti trudno zateglo šumenje večerne pobožnosti. Za Gradom še vedno streljajo. Med-dijaki, ki krasijo v ozadju, zamolklo brnenje zastrtih klicev, zadržanega smeha.)

Stražnik (*Matej Klembše, obilen, dobrodušen, a očitno utrujen, žejen in sit svojega posla. Se sprehaja z desne na levo, stopi v ozadje, kima z glavo, slovkuje anagrame*): Pel — lo du — du — duos... Prekleta sopara pa ta služba cesarska današnja, ki konca vzeti noče! (*Pogleda na cerkveno uro.*) Šele pol osmih... Du... du... duplo so — le! Hudič!

Šapla (*v »brlogu« na levi, skozi okence, polglasno*): Oča Matej, he! Gospod Klembše, ho. Custos fidelis, sitio! Žejen sem.

Stražnik (*se zdrzne*): Hie Laibach. Kdo je žejen?

Šapla: Star znanec z mestne stražnice, oča Klembše. Incarceratus sum — Zaprtega me imajo že ves dan.

Stražnik (*sproščeno*): Ponoči pa pri nas. Ha! Slaba sreča, študent naš, Benedikt.

Šapla: Vaš študent, Vaš, oča Klembše. Zato pa! Ali hočete biti krščansko usmiljeni? Tu je vrč. Medlim od žeje. Stopite s posodo čez ulico v krčmo. Napolnijo naj pa izpijte. Potem naj napolnijo še enkrat. Tisto pa prinesite meni.

Stražnik: Prekleta sopara pa žeja cesarska! Ali pa smem?

Šapla: Saj strežete jetnikom na rotovžu. Tudi šolska ječa ni še tranča. Tu je vrč in tu denar.

Prvo sebi, potlej meni. Ali nisem vljuden dovolj? Hitite!

Stražnik (*se ogleduje, nato*): Pello duos... daj sem, pa se strpi! (*Gre.*)

Šapla (*sam pri sebi*): Sem zaprt, pa sem častno. Fossa novissima — brlog, tranča pa še ne. In to bo mojih današnjih ječ že deveta posoda. Le drage so. Bogme, šole niso poceni. (*Iz cerkve se oglase orgle, utihnejo. Redki molilci prihajajo iz svetišča, starke, starci, gospa z otrokom i. dr.*)

2. prizor:

Hčerka (*gospé*): Mutter lieb! Zakaj pa ima novi cesarček toliko imen?

Gospa (*Blaža Taškarja žena*): Spodobi se pač.

Hčerka: Kako se pa kaj spodobi, Mutter lieb?

Gospa: Imenitno je.

Hčerka: Oh, jaz nisem pa nič imenitna. Samo Rozalka mi je ime.

Gospa: Saj si imenitna! Mar nisi moja miška, mucka, tička in cvetka?... Hitive, mein Lieb! (*Greste.*)

1. **starka** (*Meta*): Ta košatost! Kakor da ne vemo, koliko ji dedec na občini zasluži. Fej, hianavka in javna grešnica. Kako seje s svojo nečedno. Pa da si taka še v cerkev upa...

2. **starka** (*Urša*): Saj je res Taškarica. Pa še pankrta vlačí s seboj. Le čigav je? Tolmajnarjev, pisarjev.

1. **starka**: Pravijo, če je in če baba sama ve. Pa ne ve. Ta pismarski Jurij ni prvi, ki hodi vahtmajstru v zelje. Uh, ta neumni Blaž, ta glava vse mestne straže! Svoje babe ljubejev ne vidi in ne voha.

2. **starka**: Koliko je strašnega greha dandanes po sveti.

1. **starka**: Le strpimo se. Udarila bo šiba božja. (*Greste. Strelí.*)

1. **starček**: To neumno streljanje, kakor da smo v vojskah. Le kdo bo spet to plačeval.

2. **starček**: I nu, cesarju velja, Bog jim daj sreče! Pred dvajsetimi leti sem jih videl, ko so bili v Ljubljani. Strašno dober gospod so. Moj Bog, pa kaj so odtedaj že hudega prestali. Že tretjo ženo imajo.

1. **starček**: Mu že ni vdovištvo po volji. Naj prestaja —

2. **starček**: Lepo te prosim! Kaj vdovištvo. Skrbi pa žalosti pa tak strah. Toliko sovražnikov imajo, Turke, Francoze, lutrajnarje in klavince pa še grofa Butjana pa barona Steklega.

1. **starček**: Kako si dejal? Ali misliš mogočnjake v Ogrih? Kaj še niso vsem glav odsekali, kakor so jo Hrvatom? (*Gresta.*)

5. prizor:

(*Z desne, kjer se nahaja v samostanskem sloopju ječa ali karcera za »boljše« šolske poredneže in ki ima med dijaki ime: Refugium peccatorum — pribežališče grešnikov, se oglasi zdajci pesem.*)

Jurij Gabr. Semenič (*poje tegobno, zanosno*):

Posito, da ved krajica
je bilá in bo modrost,
branim thesin: Je resnica,

Matija Jama, Sava pri Radovljici

da še božjega ni lica
mimo njenega sladkost:
Salve virgo Catharina!

Šapla (*na levi*): Dobro, brat trpin Jurij Gabriel, dobro. Tvoj okus, moj okus, kakor je prav. Tebe vzdiga Katarina, mene greje mera vina. (*Počne peti*): Vitrum meum gloriosum... (*Utihne.*) Hudič! Miruj, Benedikt! (*Oprezuje proti ozadju.*)

4. prizor:

(*Iz cerkve sta stopila razrednik p. Bernard Geiger in korektor Janez Krst. Klasiber in gresta v nemem pogovoru rahlih kretenj proti samostanskim vratom.*)

Šapla: Preklete! Kje se oščaja Matej. Anti mi ne bo, živina, požrl oba vrča? Korektor je blizu in ura moje ječe tudi. Pa ne grem v svobodo, dokler ne izpijem še devetega vrča. Trikrat tri, to je moje geslo in moja moč. Trikrat tri, kolikor imajo v Ljubljani visoke hiše oken. He, oča Matej! Previdno!

Stražnik (*z vinom*): Tu smo. Vrč je poln.

Šapla: Custos fidelis. Zvesta starina vse ljubljanske varnosti, gratias tibi ago. (*Vzame vrč.*)

Stražnik: Hie Laibach. Naj tekne, študent naš, Benedikt!

Šapla: Že tekne in teče. (*Molči, začne nato peti*):

Omnes docti sint vinosi
et potantes animosi,
docet Aristoteles.
(Vsi učeni vina pijte,
v vinu sil si pridobite,
Aristoteles uči)

(*Korektor in redovnik posluhmeta. Klasiber se poslovi od svojega predstojnika in prihiti na levo k »brlogu«.*)

Klasiber (*lep, tegobno resen človek, s knjigo pod pazduho, resno in trpko*): Gospod poet Benedikt Šapla. Prepovedane so neumne pesmi in za zaprtega šolarja dvakrat nedostojne.

Šapla (*razigrano*): Mračí se. Svojo večerno molitev sem mislil moliti, pa sem v temi besedilo zamenjal. Odprite mi, gospod Janez Krstitelj! V vsej Ljubljani bom najtišji pevec.

Klasiber: Še četrť ure se strpite, poredni poet.

Šapla: Nikakor, gospod korektor. Benedikt sem pa z Vipavskega doma.

Klasiber: Da mirujete, sem ukazal.

Šapla: Mirujem in — pijem. (*Nazdravi z vrčem za korektorjem, ki se je obrnil na desno, odprl knjigo in se začel učiti.*)

Klasiber: Proponam itaque thesin, postavim trditev. Non licet sine iuxta causa adire periculum vitae. Življenja, ne svojega ne tujega, ne gre izpostavljati smrtni nevarnosti brez pravičnega vzroka. Atqui — ker pa to dela, kdor se dvo-bojuje, ergo... (*Stoji na desni, kjer je priprt Semenič.*) Torej illicitum — prepovedan je vsak dvo boj.

Semenič: Oporekam in trdim svoje!

Klasiber (*vzbujeno*): Prosim.

Semenič: Majore: čast je več vredna nego življenje. Minore: ker pa smemo braniti življenje z orožjem, ergo tudi čast.

Klasiber: Smešna logika, brat šolar. Distingue majorem, concede minorem et nega consequens!

Semenič (*zdraženo*): A kaj! Pa tako. Kdor dela bližnjemu hudo, greši. Ker ste me zaprli, mi delate hudo. Torej grešite.

Klasiber: Čast vaši dialektiki, gospod brat retor. Veseli me, da ste ohranili v zaporu do večera svojo dobro voljo.

Semenič (*živo*): Pri zvezdicah v mojem grbu, nisem ravnodušen. (*Strelí.*) Čujete? Še streljajo. Gospod brat korektor! Izpustite me. Še pridem morda pravi čas do svojega mojstrskega strela.

Klasiber: Odprem Vam natančno po dvanajstih urah zapora, to je ob osmih, osemnajst minut.

Semenič: Sancta simplicitas! Pa tedaj bo za strel prepozno.

Klasiber: Sami ste si krivi, gospod Jurij Gabrijel. Illicitum — prepovedano je šolarjem prepevati ponoči meščanskim deklicam podoknice, illicitum, razburjati cenjeno meščanstvo in se pretepati.

Semenič (*burno*): Streljajo in mene ni. Umazani dretarji, neumni čevljarji si bodo prisvojili mojstrski strel. Ta sodrga! Gospod brat korektor! Honoris causa — zaradi naše skupne šolarske časti!

Klasiber: Honoris causa — ne tekmuje z ljudmi, ki so Vam svojat, kakor ste rekli.

Semenič: Svojat, trikrat svojat. Prav zato. Tisti neumni Schwertl, čigar oče je čevljarjem pokrovitelj, je tam. In gospodična Medičeva je tam in gospodični Katarini — uuh — se vsiljuje ta tepec ljubljanski, to teslo, ta Lenart in bo — vrag ga jaši — bogvedi najboljši med slabimi strelci. Gospod korektor! Zaradi gospodične Katarine —

Klasiber: Ob osmih, osemnajst minut.

Semenič: Mar mi nisi šolarski brat? Mar si Cerberus, Nero, Nebukadnecar, Heliogabalus?

Šapla (*na levi*): Dobro, brat Jurij Gabrijel, dobro! Cerberus, Nero, Nebukadnecar, Holo-

fernes. (*Poje, pači.*) Je—ru—u—zalem, Je—ru—uzalem...

Klasiber (*živčno*): Mirujte! Blizu cerkve smo.

Šapla: Non serviam! Ne bom miroval. Izpustite!

Semenič (*z naporom mirno*): Gospod Janez Krstitelj! Še pri enem! Pri imenu, ki ga molite, pri imenu, ne tajite... ave Maria Anna... honoris causa... za mojstrski strel...

Šapla (*poje, vpije*): Nero, Holofernes...

Semenič: Pri imenu gospodične Marije Ane Snedčeve, brat Klasiber.

Klasiber (*se zdrzne, stopi nato odpirat*): Hodite! A v srečo ne bo ne Vam ne meni. Po redu ni.

Semenič (*se pojavi iz hiše. Lep gibek, ves samo kronat in plemenski*): Ha! (*Pogleda na uro.*) Deset minut. V petih sem tam za Samostanskimi vrati. Glupec Lenart Schwertl, čevljarji! Ne boste prvačili. Salve virgo Catharina! (*Hitro na levo.*)

Klasiber (*gleda za njim*): Ta burja, ta ogenj! Ljudi meče ob stran. Pa ta strast. Mar nimam srca? Pa je prvo red, prva šolska dolžnost.

Šapla (*rjove*): Nebukadnecar, Jezabela... Je—ru—u—zalem...

Klasiber: Pa rjovi, veseli Vipavec. Poznam svojo dolžnost. Distinguo... (*Zamišljeno.*) Ne! Kaj je prej Semenič rekel? Da molim? Ali res molim? (*Hrepeneče.*) Ave, ave Maria Anna... (*Se ogleda na desno.*) Gospod Bog! (*Skoči k »brlogu«.*)

Šapla (*rjove*): Lucifer, Abaddon, angel Pokončevalec.

Klasiber: Molči, pijanec, in beži, kamor hočeš. (*Mu naglo odpre, nato na desno, kjer se navidezno poglobi v branje.*)

Šapla (*v ječi*): Beži, kamor hočeš. Kajpada! Ob osmih, osemnajst. Non serviam. (*Poje.*) Exhibat quidam logicus...

Klasiber (*mrzlično hladno*): Gospod poet Benedikt Šapla. Zadnji opomin! Jutri Vas izključimo.

Šapla (*iz »brloga«, pogleda na desno*): Me izključijo? Le zakaj? Zaradi devetih vrčev? Mar jih nisem plačal osemnajst? Ahaaa! Zato! Zaradi teh dveh gospodičen, ki se bližate. Haha! Beži, Benedikte! Gospodične niso tvoj okus. Tvoje veselje je krčmarica Anastazija na Poljanah. (*Zavaljeno in rahlo omahovaje okoli vogala na levo.*)

5. prizor:

Klasiber (*zmedeno, nemirno*): Distinguo minorem, affirmo... to naključje. Marija Ana tu? Ave, ave...

Katarina (*Medičeva, nizka, živa, plavalasa*): Ali ni nikogar?

Marija Ana (*Snedčeva, visoka, resna, sladko trpna*): Poglej.

Klasiber (*nerodno narejeno*): Za Boga, gospodični... (*Se pokloni nemo Mariji. Katarini.*) Prevđano se klanjam.

Marija: Kakor redno, gospod korektor, pri delu in redu.

Klasiber: Po dolžnosti, gospodična. (*Se zopet pokloni Katarini.*) Klanjam se.

Katarina (*rahlo igrivo*): Spet meni? Hvala lepa. (*Se obesi Mariji za roko*): Smem li vprašati, kdo je prej tako strašno pel?

Klasiber (*v zadregi*): Pel? Nisem slišal, gospodična.

Katarina: Marija! Ali nisve slišali do Pisanih vrat? (*Pači.*) Nero, Nebukadnecar, Holofernes, Jezabela, Je—ru—u—zalem?

Klasiber: A to, gospodična? To je bilo, to je bila nekaka vaja...

Katarina: Za novo igro? Marija, čuješ? To bo lepo. Gospodje šolarji bodo spet igrali.

Marija: Smemo li vedeti, kaj?

Klasiber: Seveda smete. Pa dovolite! Kako da niste na strelišču?

Marija: Ali izbegavate? Ime nove igre povejte.

Klasiber (*trudno*): Bethulia liberata — Osvojenjena Betulija ali Zaupaj v Boga.

Marija (*z rahlim posmehom*): O, to bo zelo poučno. Lé tako glasno kot prej ne boste smeli igrati.

Klasiber: Res je, tiše bo treba.

Katarina (*naivno*): Pa kako? Kje so vendar igralci? Nikogar ne vidim.

Klasiber: Ta trenutek, preden ste prišli, so se razšli. Tudi gospodu Juriju Gabrijelu se je mudilo.

Katarina: Pa kam?

Klasiber: Na strelišče, gospodična, po mojstrski strel.

Katarina: Kaj deste! Pa ste sami sporočili, da ne bo streljal. Se torej le ni zbal tekmeča? Pa saj ne bo uspel. Gospod Schwertl se je pet let vadil orožja na Nemškem.

Klasiber (*s poklonom*): Gospod Jurij Gabrijel Semenič ga je vaju že od svojega petega leta.

Katarina: Marija, to je pa lepo. (*Se odrga od tovarišice, na levo, kjer slovkuje*): Fo-fo-ssa no, novi, novissima...

Marija (*tiho Klasiberju*): Zaupaj v Boga, kaj ne, gospod? Pa še eno. Ne laži!

Klasiber: In če sem se lagal, gospodična! Strašno so norčavi naši šolarji. Zanje me je bilo sram pred Vami.

Marija: Zaradi norčavih šolarjev! Odpustim vam. Zdaj pa naju spremite s Katarino v cerkev.

Katarina (*se vrne*): Da v cerkev. Molila bom, da bi imel gospod Semenič pri streljanju srečo.

Klasiber (*se pokloni*): Prosim, gospodični.

Marija: In ko se zmračí, nam razložite napise pri razsvetljavi.

Klasiber (*vzneseno*): Gospodična, to so samo imena, pa še glupa.

Marija: Tako? Imena so vam glupa?

Klasiber: Ta imena! (*Pokaže na transparente, ki se počenjajo v nemati.*) A eno mi je sveto... (*Večerni zvon.*) Molimo! Ave Maria... Ana... (*Vstopijo v cerkev.*)

6. prizor:

(*Ko utihne zvon, se oglasi z Gradu večerna pesem štirih mestnih piskačev in rog škofa Tomaža Hrena. Mračí se naglo. Zamolklo, oddaljeno grmenje. Nenadoma vrišč za odrom na levi: Klici: Vivat noster! Salve sancta Catharina! Prosit Schwertl! Vivat Semenič! Proč, čevljarska svojat!*)

Smrkavi šolarji, domov! Crepida, crepida! Pereat crepida!

Jeronim (*Pistorio, starikav, mahedravo živahen z dijaki na oder, viče*): Dio santissimo! Gemach, gospodje šolarji! Jeronim Pistorio mi je ime, sono pacifico, affatto poco guerriero, ma instanto, saj ga je slepec videla, che ste ga zmagali šolarji.

Dijaki: Ste čuli? Zmagali. Čevljarji nas hočejo oslepariti za zmago.

Čevljarji: Lažete se. Prepozno ste streljali. (*Proti desni za dijaki.*)

Jeronim: Uomini senza creanza — Neobzirna človek. (*Klic Pereat crepida!*) Ho (*se zaleti v pomočnika Ruprechta, ki je stopil z leve.*) Scusi, signore, oprostite. Jeronim Pistorio, učitelj pri sveta Miklavž.

Ruprecht (*sirovo*): Potem razumeš. Kaj vpijejo? Crepida. Kaj pomeni to?

Jeronim: Si, si, signore! Hočejo reči, da so zmagali šolar. Ma instanto intanto, ni ga res. Slepa človek je videla, kako ga je žmagala čevljar.

Ruprecht: To vem, da smo. Le kako nas psujejo, povej! Kaj je to, crepida?

Jeronim: Crepida, capisco, signore! Vem ga, vem. Ma instanto, kako se ga to reče? Crepida, ascolti —

Ruprecht: Čevelj, kaj ne?

Jeronim: Ma no, signore. La crepida, lo sai. La prima materia, ne, ne tako, la prima idea d'una scarpa, to se ga reče, da lesena kost za čevelj...

Ruprecht: Kopito?

Jeronim: Ecco, signore! Capito! Hai capito. Zdaj ga razumete.

Ruprecht (*se obrne na levo*): Naši vkup. Žalijo naš stan. (*Gre na levo.*)

Jeronim (*z gubljenostjo*): Ma no, ma no! Kaj ga mene mar ta cesarska illuminazione. Jaz ga bežim, jaz ga grem večerjat k gospe Frau Kammersteinerin. (*Na desno.*) Frau Kammersteinerin, eine gutherziges Mensch. (*Izgine.*)

7. prizor:

Blaž Taškar (*vajhtmajster z leve*): Številka 4! Das heisst Matthäus Klembše.

Stražnik (*na desni*): Hie Laibach! (*Se pokaže.*) Tukaj, gospod vahtmajster.

Taškar: Perikula in mora, fu! Prekleta mladina. Že spet nori in se hoče tepsti. Zatorej, am Platz. Št. 5 —

Stražnik: Gospod Turkovič...

Taškar (*prikima*): Je za cerkvenim vogalom, št. 2.

Stražnik: Martin Polec.

Taškar: Pri stiškem dvorcu. Št. 1. pa jaz pri tranči. Verstanden? Kein Pardon! Weder Schuster weder šolar. (*Kriki.*) Ha! Že spet. (*Pesem »Salve sancta Catharina.«*) Perikula in mora, fu! (*Gre na levo.*)

8. prizor:

Dijaki (*pridejo, vzklikajo*): Vivat noster! Salve! Prosit! (*Gre do ozadje.*)

Semenič: Hvala vam, drugovi! Storili smo le svojo dolžnost. Oteli smo čast, ki si je ne damo vzeti od nikogar.

Ruprecht: Časti, ki je nimate.
Dijaki: Pereaš, crepida!
Stražnik (miri): Gospodje, mir. Tu se bo slavilo cesarsko veličanstvo. Gospodje, ne motite cesarskega veličanstva!

Čevljarji: Prosit Schwertl!
Schwertl (Lenart s puško): Viel schön Dank, gospodje. Herr Ruprecht!

Ruprecht: Wohl. Tu, gospod Schwertl.
Schwertl: Kujoni, kaj? Pa to je res. Šolar je streljal boljše.

Ruprecht: Pa ni po redu do določene ure.
Schwertl: Verdammter Junge! Kosti bi mu prerešetal.

Ruprecht: Zanesite se name. Roka roko, kakor smo rekli. Šolarji bodo plačali, da Vas žalijo, Vi pa zame dobro besedo gospodu očetu in potem sem v treh tednih najmlajši mojster.

Schwertl: Velja. Verdammter Junge! (Grom.)
Ruprecht (ga prime, pokaže v ozadje, kjer je videti Katarino ob Semeniču): Tam glejte, gospod Schwertl. Vaša nevesta pa šolar. To je druga žalitev.

Schwertl: Teufel! Grem. Prerahljam mu kosti. (Se rine v ozadje.)

Ruprecht: Naši vkup! (Blisk, grom.)

9. prizor:

(Transparenti so zažuboreli. V kratkih trenutkih molka je čuti, da nekdo govori pred cerkvijo.)

Glas: Njegovo Veličanstvo kralj in cesar Leopold naj živi!

Klici: Vivat!

Glas: Njena Visokost cesarska mati, visoka gospa Leonora Magdalena, naj živi!

Klici: Vivat! (Grom, veter, težke deževne kaplje, nato objestno): Vivat ploha! Preat crepida! (Vroenje v ljudeh, na desni v ospredju se začno supati.)

Klasiber (prihiti): Mir! Šolarji domov! (Ruprechtu, čevljarjem): Gospodje, kaj vendar hočete?

Ruprecht: Tu smo, kar pridite! Zasmehovati se ne damo.

Klasiber: Kdo vas sramoti?

Ruprecht: Ti in tvoji! Izgini!

Klasiber (se očitno bori v sebi): Čevljar! (Se ozre, vidi Marijo.) Gospodična, prevedrite v šoli!

Marija: Hvala, grem domov. Katarina!

Katarina (s Semeničem): Tu, Marija. Hitimo! Gospod Jurij Gabrijel, Vaša roka.

Semenič: Prosim! (Trpko): S poti.

Schwertl (mu stopi nasproti): Kaj, jaz? Komu? (Hoče odriniti Semeniča.) Gospodična Katarina, spremim Vas.

Katarina: S puško na rami? Hvala, gospod Schwertl. Prišli ste prepozno. (Se pokloni.)

Semenič: Kakor jaz prej za strel. (Se pokloni, gre s Katarino.)

Schwertl: Verdamm! (Gleda glupo.)

Ruprecht: To je tretja žalitev. Gospod Schwertl, za menoj. Za njim! (Gresta.)

Klasiber: Dijaki, domov! Hora legalis. (Silna ploha, bliskanje, grmenje, ljudje so se razbegli,

edino stražnik Klembše se stiska, da bi prevedril ob samostanskem poslopju. Tema. Transparenti so trpko ugasnili.)

10. prizor:

Stražnik (ko se nekoliko poleže vihar): Zato pa me je žejalo ves dan, da zdaj kakor iz škafa lije po meni. Hudičeva kopel. Ha!

Semenič (na levi za odrom): Naši vkup, naši na pomoč! Salve sancta! Iz zasede napadajo. S poti! Nazaj!

Klasiber (iz vrat na levi, posluhne): Naši kličejo. Gospod Bog, tepó se! (Na levo.)

Stražnik (nastopi počasi): Hie Laibach. Zlodjeva cesarska večerja to. Domov! Kein Pardon weder Schuster weder šolar. (Na levo.)

Ruprecht (za odrom): Stirb!

Semenič (isto): Umri ti.

Ruprecht (isto): Heilige Barbara! Hin bin ich.

Stražnik: Kein Pardon! Weder Schuster weder šolar. (Brezdanja tišina, bliskanje, grmenje.)

11. prizor:

Semenič (z desne. Očitno je bežal po ulicah okrog, z rapirjem): Ha! To je bila pomoč v sili! (Pogleda nazaj v ulico.) Brat korektor! Brat Janez Krstitelj...

Klasiber (razmršen, upehan): Tu sem. Oteta sva. (Plane, objame Semeniča.) Brat, ubil si ga.

Semenič: Ali naj sem pustil, da je zaklal tebe?

Klasiber: Roka roko, Jurij Gabrijel! Pa kaj delava! Beži! Proč s tem krvavim orožjem! (Mu izvije meč in ga vrže po tleh.) Za menoj! Skrijem te, otmem. (Ga vleče s seboj.)

12. prizor:

Šapla (z leve, gugaje se popolnoma pijan. Poje):

Omnis doctor omnis rector
Bacchi patris sit protector
in aeterna saecula ...
(Naj si doktor ali rektor,
vinskih bodi mi protektor,
zdaj in pa za vekomaj.)

(Se smeje pijano, sede na stopnice): Hahaha! De, de, devet vrčev pa še ttrrii. Ddovolj za zadnji brlog ... (Zaspi.)

13. prizor:

Taškar (s stražami št. 1, ki je Matija Sattler, št. 2, št. 3 in št. 4): Fu. Perikula in mora! Še nekdo moti mir. Hie Laibach und Recht. Kdo tu?

Šapla (v dremcu): Devet vrčev pa fossa novissima ...

Taškar: Ha. Tu je orožje in tu mož. Primate ga. (Blisk.)

Stražnik (Klembše): Če bo pravi. To je le naš študent Benedikt.

Taškar: Naš ali vaš. Na noge!

Šapla (pijano): Gratias, custos fidelis. (Omahuje med stražniki.) Po — po — po — dnevi v brlog, popopo noči na rotovž.

Taškar: V trančo, prijatelj, v trančo. Tekla je kri, fu. Perikula in mora. Vorwärts! (Na levo.)

Zastor

Salve virgo Catharina!

ali

Ljubljanski študentje

Igra v petih dejanjih

Ivan Pregelj

Drugo dejanje

Glavni trg v Ljubljani. Z desne spredaj v levo zadaj v diagonali vrsta hiš, perspektivično od starejšega rotovža in špitalske hiše v ulico, ki jo zaslanja grobišče pri cerkvi svetega Miklavža, odkoder gre pot k franjevcem pri Samostanskih vratih. Določno poudarjeno je plastično ospredje: to je zlasti mestna hiša z nagnjenim pročeljem, kakor je videti na sliki v Valvasorju. Tu je mogočen pomol z vrati, lopo in prehodom. Okna in vzporedno v vogalih Lipčeva kipa: Adam in Eva. Na vidni strani pomola Gericijevi alegoriji: Pravica, Modrost, na hišni steni podobno v presnem »Kambizova sodba«. »Salomonova sodba« in še dvojne alegorij s te strani ni moči videti. Na trgu pred vrati v pomol klop, kletka za zločince in sramotni kamen. Sredi trga starejši vodnjak. Pomolu ostro nasproti vogal špitalske hiše s kipom Matere božje sedem žalosti in rdečo lučko. Tesno za vogalom mala vrata s trga. Dostop na trg je desno zadaj s Starega trga, spredaj pa pod znamenjem Matere sedem žalosti od avguštincev in špitalskih vrat. Levo zadaj vstop na grobišče pred cerkev, desno pa ulica v ovinku proti Poljanam. — Ponedeljek, dne 13. julija 1682. Daniti se je začelo. Viharni nalivi prejšnjega večera so učistili ozračje. Opojna slast trpko napojenih zemeljskih tal valuje — nevidna plima — preko utrdeb in ozidja v zatohlo tesnobo mestnih bivališč. Mesto spi, ne ve za zemljo, ki že živi onstran ozidja v polju, vrtu, gredici in lopi, v tratini in logu, rosi in megljeni luči prve zarje, ki snuje v presladkem nastroju, da vanj odpeva le mestni vodnjak, petelin v prednjem mestu in prepelica v zrelem žitu. Okna mestnih hiš so slepa in gluba, celó vrabcev družina v goščavi strmega grajskega hriba še spi. V lahkem povetreu vzhajajočega dne drhti in hoče umreti le samotna rdeča lučka pred Materjo božjo sedem žalosti na vogalu špitalske hiše... — Stopnjema raste jutro. Vrabci zašumijo, prva vrata se rožljaje nekje odpro, oglasi se jutranji zvon, oglasi v drugo in tretje. Zapoje grajski rog, vstane šum mestnih vrat. Trg oživi, se razrašča v hrup in hrušč, v pravdo in jezo. Ko doseže človeškega vrveža pesem zlogolka svoj višek, tedaj šele vstane polni dan: zvonovi turške sedme ure in poletno solnce izza mokrega Posavja...

1. prizor:

(Poedini zgodnji molilci — morda udje bratovščine Kristusa, umirajočega na križu — prihajajo posamič in v skupinah z različnih strani v cerkev. Ta in oni zakašlja iz starih, v zatohlosti nizkih in nezračnenih sob zadelanih pljuč. Še drugi je vzdihnil, zdaj tegobno, zdaj sproščeno. So, ki gredo, kakor da se še niso popolnoma otresli tope zaspčnosti. Ko prehajajo pod znamenjem na špitalski hiši, se priklanajo in križajo. Kot medle konture na srebrnobledi luči vzhajajočega dne se gube v

senco, ki je še trpko gosta kraj ulice ob ovinku. Iz te mrakote ostajajo še enkrat v poudarjeno luč, ko stopajo skozi vrata na cerkovni svet med grobove pred cerkvena vrata. Zvon, kratko, tipično.)

1. meščan (ob palici): Kaj? Pred jutranjem je pozvonilo »zabogom«. Le kam pojdejo previdevat tako zgodaj?

2. meščan (se odkašlja, togo): Stare pa mlade, vsako uro nas kliče pred svoj tribunal večni sodnik.

1. meščan: Zahvaljen naj bo. Dobro si rekel. Večni rihtar, sodnik mimo sodnikov. Nikoli ne leže ta nebeški naš Staudach in stražmojstri Taškarji mu ne spijo nikoli.

2. meščan (začudeno): Kaj še dremleš, da tjavendan vekaš? Boga ne boš primerjal z našim umazanim človeškim birištvom. (Gresta.)

2. prizor:

3. meščan (rahlo jecljavo): Sssaj! Mlada kkrri pppa nepočakana. Še umirati se ji mudi. — Pppp... omočnik Ruprecht si dejal?

4. meščan (vsakdanje): Zrastel je, kakor gre. Kammersteinerjeva vdova je vrgla oči po njem. Če že ne more biti po redu, vsaj za ta čas, dokler ga ni zasubila, bi se bil potuhnil. Najmlajše mojstrstvo bi mu bila kupila.

5. meščan: Kammersteinerin? Trgovka Agata? Ki ji učitelj šenklaški okoli kril in mize opleta? Nnnak! Za devet deklet so vdove. Ttta je pravdarska za ddevet Staudachov. Jaz bi si tudi rajši puščati dal, preden bi jo za mojstrsko čast jemat šel. (Čez trenutek.) Mmladi so se sprli gotovo radi ddeklet?

4. meščan: Bog jih vedi pa razumi. Študentje že nekaj tednov o neki Katrici pojo. Pa čevljarji menda neradi in narobe slišijo. Tepci. Katrie ne obrajtaj! Eno poznam. »Hitra«, smo ji rekli. Dva praporca nas je poleglo zanj po zmagi pri šent Gotardu.

5. meščan (veselo): Sssaj! Hitra Katra, soldaska. Po domače ji pravimo krvava griža. (Gresta.)

3. prizor:

1. starka (Meta): ... smrtni uri. Amen! (Se prikloni pred Materjo sedmih mečev.) O sveta, nedolžna martrnica sedmih bridkosti! Pa te boli še osmi meč. Ljubljanci ti ga brusijo (se ozre in sovravno zagleda v Evin kip na rotovžu), pa ta cundra tu gori, fej! (pljune), ki jo imaš noč in dan pred očmi. Fej! (Pljune še enkrat.)

2. starka (Urša. Sladko): Joh, botra! Saj je mati Eva, pa sveta.

1. starka: Le verjemi! Eva iz hleva, pa ne sveta. Ta Taškarica iz raja, za vse oči in le za svojega Adama Blaža ne, ki ljubejev svoje babe videti noče. Fej! Vsako rokodelsko ščene, ki v mesto pride, tam gori mora prisloniti.

2. starka: Joh, joh! Pa sem do danes verjela, da jo v pobožnosti častijo in poljubljajo po stari in lepi navadi.

1. starka (žolčljivo): Po stari navadi? Res je. Po tisti, ki ji je greh ime. In prav po tej cundri — fej! — se je vsejala na svet. (Posmehljivo.) Ta navada!

2. starka: Joh, botra! Ne sodimo!

1. starka: Kdo pa sodi? Huda sem tako. (Hoče še govoriti, pa ne najde besede. Ljuto še enkrat proti rotovžu, pokazavši jezik.) Smrad. Fej!

4. prizor:

(Ta trenutek se oglasi od cerkve zvonček, takoj nato pesem »Adoramus te...«. V dostojno nedoločnih obrisih je spoznati, da gre duhovni z Najsvetejšim previdevat. Ljudje na trgu pokleknejo, pojejo. Pesem utihne. Duhovnik blagoslovi sretno, ki je šla v sprejodu, pokleknila in zapela po blagoslovu: Sveto, sveto, sveto...)

1. starka (kleče) ... zdaj in ob naši smrtni uri. Amen. V imenu Boga Očeta... (Vstane, se ozre, rezko.) Tak, še tega je treba, tega pisarja, ki Taškariči za cunje in pankrta skrbi!

2. starka: Jezus, botra, vzdržuj se! Gospod je le! Kaj, če bi slišal!

1. starka: Naj pa, ali sem se lagala? Po pasje živi. (Se ozre še enkrat strupeno in gre.)

2. starka: Bog nam vsem vkup naše zadnje olajšaj! (Za družico.)

5. prizor:

Jurij Tolmeiner (lep, tridesetleten človek, zdravo zanemarjen, a veder): Zdaj si res slišal, Jurij. Po pasje živiš. (Trpko.) Ni lepo. (Še bolj trpko.) Pa tudi dobro ni. (Trudno, dolgočaseno in ubito, a obenem bridko.) Hudič! Če bi le tako prekleto umazano ne bilo! (Se ozre.) Straža z Blažem, njenim. Ne. Z njim se ne bom srečaval. (Stopi naglo proti rotovžu, postoji. Nekdo je zaklical za njim.)

6. prizor:

Jeronim (prihiti zasopel in živo z rokami mahaje, se klanja pisarju in govori pretrgano): Onorevole! Dio, kakšna sreča, da ga Vas vidim. Signore cancelliere! Una parola, samo besedo, gospod Tolmajniger.

Jurij: Tolmeiner! Kaj pa? Uradno? Ne poslušam.

Jeronim (vsiljivo): Ma no — pa ne tako, onorevole. Saj se ga poznamo. Naj ga ne reče tako, naj ga ne hodi! Una parola! Naj ga poslušaj, naj ga počaka! Naj ga ne beži!

Jurij: Kaj pa je, za vraga?

Jeronim: La scusi, signore. Dio! Saj jaz ga nisem ne sitna ne težka, ma intanto. Ho permesso, obljubila sem gospe Agati, Lei la sa, Frau Agatha Kammerstein, ho permesso, da ga bom govorila, e cosi parlo e scusi signore, Frau Kammerstein, die ganz gutherziges —

Jurij (živčno): Adieu, Schulmeister! (Se obrne, hoče iti.)

Jeronim: Ma no, ma no! Saj smo ga vsi človek, gospod cancelliere, samo eno besedo...

Jurij: Ne, tri! Hudič vzemi Kammersteinerico! (Zavpije.) Kaj sitnari spet?

Jeronim: Malenkost, una bagatella, gospod Tolmajniger...

Jurij: Tolmeiner!

Jeronim: Lo so, lo capisco, scusi... Una chiappola, davvero. In tako, Bog ga bodi zahvaljena, da ga poslušate in da ga povem nel tenore, kakor ga je naročila gospa Kammerstein: Sage Er, ha detto, Schwerenot, es pressiert, jawohl, und da sollen beim Judicio acht haben, ist heut der Ge-

richtstag dero Klägerin Frau Kammersteinerin wider Gregorium Erzen von wegen von wegen...

Jurij (se zasmeye): Dobro je, gut ist, Schulmeister! Pojdi in povej svoji Kammersteinerici... (zašepeta sirovo) naj me...

Jeronim (se pokloni): Grazie, signore! Ga že bežim, ga bom povedala, da sem ga govorila in vse storila, kar je v človeška moč. (Se klanja, gre.)

Jurij (posmehljivo za njim): Cerkovna miš šenklaška! Proti Erzenu služi, ki je tam cerkovnik. Ušesa mu bo navil! (Se ogleduje, vzdihne, zardeha in gre v mestno hišo.)

7. prizor:

Blaž (Taškar s stražniki): Stoj! Fu. Smo vsi? Smo. Ostanemo v službi do novega povelja, kakor bodo razglasili gospod, gospod sodnik. Perikula. Raport. Št. 4. Matej Klembše.

Stražnik (Klembše): Na Starem trgu vso noč mir. Ob dveh meščansko vpitje.

Blaž: Kakšno vpitje, tepec?

Stražnik: Pri Wablu ob dveh, potem babica, potem ob treh novo vpitje, potem ob štirih dvojčki.

Blaž: Fu, Bog blagoslovi! Pa to noben raport ni! Blaž Taškar ne pojde za botra. Vorwärts! Št. 5.

Stražnik (Jurij Turkovič): Nna čevljarskem mmostu prijel...

Blaž: Ha? In ga ima! Koga pa?

Stražnik: Gggospoda Kodelija...

Blaž: Z Novega trga? Plemiča? Štor! Kaj si znorel? Bomo spet imeli opravka z vicedomom, perikula. Sam se boš zagovarjal, govedo! Št. 2?

Stražnik (Sattler): Gospod vahtmajster! Nisem nič videl ne slišal.

Blaž: Fu. Spal? Z odprtimi očmi spiš. Ne taj! Št. 1!

Stražnik (Polec): I nu, pa povem. V Pasji ulici...

Blaž: Ha? Tam blizu mene?

Stražnik: Gospod pisar (pokaže na rotovž) Jurij lezel skozi okno.

Blaž: Pri Petru Vodebu, kaj? (Veselo.) Nemarnost, fu! Ampak nas ne briga, kam gospod Jurij ponoči lezejo. Da le k nam ne, kaj, možje? (Zaupno.) Tega Petra sem pa sam pametno svaril, naj v svojih letih ne jemlje premlade. No, kaj? Ali sem kaj neumnega rekel?

Stražniki (so se v zadregi spogledali. Vsi vedo, kam zahaja vetrnjaški Tolmeiner).

Stražnik (Klembše): Mendá.

Blaž: Mendá! Kaj se to pravi! Saj sem grešen človek, pa ne spovednik! Duhovni naj gledajo, kje greh smrdi. (Trenutno vznejevoljen.) Ampak da imam tako moštvo, ki nič pametnega raportirati nima! Fu! To, kar vem sam! (Se postavi, kakor da poroča sodniku.) Vaša učenost in strogost! Sinoči ob devetih na Starem trgu vpitje pa rebeljon. Ko je začela teči kri, prihitel, razpodil nemirneže, pobral štiri ranjence in zajel napadalca... (Stražam.) Fu, kje ga imate?

Stražnik (Klembše): Na Stražnici spi, študent naš Benedikt, pa je še vedno pijan ko klada.

Blaž: Naj spi! Bo zato tembolj debelo pogledal, ko se zbudi. Raport se nadaljuje. Vaša strogost! Kakor razvidno, se šolarji in čevljarji še

niso unesli. — Pet študentov sicer ponoči prešlo iz mesta pod Prulami, kjer so podgane mestni zid izpodkopale. (*Boben od špitalske strani.*) Ha! Kaj pa to, perikula?

Stražnik: Nnič hudega, gospod vahtmajster. Cesarski pajk gre muhe llovit.

Blaž: Kdo? Muhe lovit?

Stražnik (*rahlo zasmehljivo, da Blaž ne ume*): Cesarski na lovu za vojaškimi novinci.

Blaž (*uradno*): O tem naj daje sam svojemu gospodu raport. Jaz grem. Stojte, perikula, na mestu, dokler se ne vrnem! Fu! (*Gre v mestno hišo.*)

8. prizor:

(*Na trg pride cesarski stotnik s feldveblom in nekaj vojaki. Za suho zlato snubi neprevidne mladce za vojaški stan. Za njim se zgrne na trg ljudstvo. Čuti je rog z Gradu, znamenje vratarjem, naj odpro mestna vrata. Za mestnimi sejmariji pridejo kmetiški. Stotnik se ustavi sredi trga. Vojak postavi predenj nekako mizo. Ljudje v gruči okoli. Poedini klici: »Zakaj bobna? Ali bo novo vojsko zapovedal?« »Ne, tržil bo. Lejte, suho zlato sklada na mizo. Le kaj bo kupoval?« »Tepci! Duše! Krščeno kri za cesarske vojske.« *Boben pregluši te pogovore.*)*

Stotnik (*kratko, trpko*): Hie Kaiser und Macht. Vivat Leopoldus!

Vojaki (*s feldvebljem*): Vivat!

Vojak (*feldvebel, govori hitro, kakor se je naučil*): Moj najvišji gospod N. V. cesar Leopoldus, kralj ogrski, kralj češki, kralj nemški... po meni cesarskem stotniku Janezu Volku Güntherju pri regimentu... (*Glas tržnih ljudi vse bolj gluši njegove besede.*)... Obljubimo... čast, nesmrtno slavo... (*Hrup trgujočih kar izzivalno preglašča cesarsko vabo, a nenadoma utihne, ko ljudstvo čuje nadaljnje.*) Dajemo preprostemu vojaku streho, stan in kruh, dajemo v denarju za prvo na roko deset zlatov, za drugo, v šatorišču po zlatu na teden in na bojišču dvojno mezdo pa še pravico do vsega, kar upleni na sovražnem mimo enega dela, ki je last komandantova... (*Boben.*)

Vojaka (*po domače*): Vivat Leopoldus! Hoch Kaiser und Macht! Eto zlatá! Vzemi, mladenc! Cesar je pošten plačnik, služba je lahka. (*Mlademu kmetiškemu.*) Brate! Ne pomišljaj se! Eto ti novcev. Ne maraš?

Kmetiški (*obotavlja se*): Vzel bi že...

Vojak (*feldvebel*): Deset zlatov, pomisli, pa takole suknjo in sabljo in konja. Presneti junak! Cesar ne bo imel lepšega kirasirja.

Stotnik (*kima, potrepá fanta po ramenu*): Hie Kaiser und Macht.

Vojak (*preprosti*): Vivat Leopoldus! Sezi mu v roko! (*Boben.*)

Stražnik (*Klembše, se je približal kmetu. Trpko*): Teslo, na mater misli pa pojdi odtod!

Kmetiški: Nimam ne očeta ne matere.

Vojak (*odrine stražnika*): Kaiser und Macht!

Stražnik: Laibach und Recht! Fant pojdi v cerkev in ne poslušaj!

Vojak (*fantu*): Vidiš! Očeta nimaš ne matere. Cesar ti bo oče in mati in še ljubo ti bo dal. (*Se zasmije, vabi polglasno.*) Mladec, ljubo, pa tako,

in če boš hotel, za vsako noč drugo. (*Ujame fantovo roko.*) Pri moji vesti in duši, meniš, da se lažem? Cesar se ne laže. Vivat Leopoldus! Eto, vzemi! (*Mu usili novec.*)

Vojak (*feldvebel*): Živel naš novi drug! Hoch Kaiser! Tvoje ime? Janez Kmet. Dobro! V treh mesecih boš plemič. Čast ti! Zdaj pojdi in pij na cesarjevo zdravje, a ne pozabi, čigav si! Ne skrivaj se! Najdemo te. (*Boben.*)

Stražnik (*Klembše, trpko*): Hudičev kmet! Še krvavi pot bo potil. (*Se obrne v stran. Šum ljudi na trgu preppije malo nesrečo, ki se je pravkar zgodila.*)

9. prizor:

(*Duhovni, ki je šel prej previdevat, se vrača. Ko prehaja mimo, utihne šum ljudi, le boben poje. Nekdo zakliče jezno: »Cesarski, mir daj! Z Bogom se ne boš bodel!« Nato neposredno nekaki vznemirjeni klici od Starega trga. Nekaj meščanov prihiti. Klici: »Kje so stražarji?« »Kaj pa je, kaj pa je?« »Čevljarji!« »Kaj hočejo?« »Študentje! Mesto hočejo zažgati!« »Jezus, zažgati?« »Sodnika! Straže! Pod orožje!«)*

Blaž (*se vrne iz mestne hiše*): Perikula. Kaj pa je? Moštvo! Nared?

Stražnik (*Klembše*): Tu smo!

Blaž: Za menoj! (*Odide s stražniki proti desni. Boben. Trg se prazni.*)

10. prizor:

Klasiber (*s Semeničem v plašču*): Še enkrat, Jurij Gabrijel! Ne bodi predrzen! Zadnji čas je, da bežiš. Spoznajo te in primejo.

Semenič: Pusti! Brez slovesa ne grem! Vsaj videti moram svojo sladko deklico. Katarina!

Klasiber: Pogubil se boš! (*Po kratkem.*) Daj, peljem te k njej na dom. Samo od tu v stran!

Stotnik (*ki je sicer zločinski cesarski mešetar, v malem vendar plemiški kot smo kulturni ljudje vsi, se jima približa, salutira, vljudno*): Hie Kaiser, gospodje! (*Semeniču.*) Dvajset zlatov na roko in v dveh mesecih cesarski praporščak!

Semenič (*malomarno*): Pozneje.

Stotnik (*se pokloni, odstopi. Boben*).

Klasiber: Čuj, čevljarji hrupijo. Hitiva! (*Vleče Semeniča proti špitalski strani. Hrup od Starega trga narašča, pregluša boben in cerkovni zvon.*)

11. prizor:

Jeronim (*prihiti, se ozira*): Pa kaj ga hočejo meni? Jaz sem mirna človek, jaz sem ga maestro. Jaz ga ne maram vojska, jaz ga bežim k liebe Frau Agathe... gutherziges. (*Gre.*)

12. prizor:

Katarina (*z Marijo Ano od Starega trga*): Marija Ana! Kaj pa hočejo ti ljudje? Kaj vpijejo?

Klici (*izza odra*): Smrt požigalec! Ubijte morilce! Proč s šolarji!

Katarina (*se oprime Marije Ane*): Čuješ? Beži-ve! Domov! Ne! V cerkev!

Marija Ana: Umiri se, vse bove izvedeli! Tu stoj! (*Potegne Katarino pod vrata na vogalu špitalske hiše. Hrup se bliža.*)

13. prizor:

Blaž (*Taškar s svojimi, umikajoč se*): Fu, Laibach in pravica! Red pa mora biti. Gospod svetnik Schwertl! Saj vem, da so njihov pokrovitelj, in je prav. Mirni naj pa le bodo, jim povejte. V Ljubljani se nikomur nobena krivica ne bo godila, fu.

Katarina: Poglej! Schwertl jih vodi in Lenarta ima s seboj. Zoprni ljudje!

Stotnik (*opazi dekleti, da svojim znamenje. Boben. Vojaki preidejo preko trga. Stotnik salutira deklicama in se postavi kakor za stražo ob vrata*): Brez strahu, lepe gospodične! Hie Kaiser!

Katarina (*se pokloni, otroško zaupljivo*): Hvala, gospod vojak. Čevljarji so. Gospod Schwertl jih vodi, ker jim je nadzornik. Meni je varuh, pa ga ne maram. Moji teti se sladka.

Stotnik (*kratko*): Bärenhäuter.

Katarina (*Mariji tiho*): Zdaj se ne tresem več tako. A kaj je rekel vojak?

Marija (*jo prime molče pod pazduho*).

Klici: Po sodnika! K sodniku! Kje je sodnik?

Swertl (*stari*): Naznanite me gospodu Staudachu! Periculum in mora.

Blaž: Takisto pravim tudi jaz. Perikula! Vstopite, če je že vstal. Ti ljudje pa naj mir dajo! (*Svojim*.) Nared! Kein Pardon weder Schuster weder šolar! (*Gre s Schwertlom*.)

Swertl (*star., se ozre*): Lenart! Mirni naj bodo!

Lenart (*Swertl*): Mirni, ljudje! Morilec ne bo ušel svoji kazni! Jaz ga poznam!

Klici: V trančo, na vislice! Rablju!

Lenart: Dobil bo po zaslugi! Jurij Gabrijel Semenič mu je ime.

Katarina (*vzklikne*): Marija! Si slišala? Pa zakaj?

Marija: Morda je pa Jurij Gabrijel tisti...

Katarina: Moj Bog!

Marija: Ne boj se, saj ga še nimajo! (*Boben*.)

Stotnik (*gre, potreplje Lenarta po ramenu*): Kaiser und Macht! Dvajset ducatov in v dveh mesecih praporščak!

Lenart (*glupo strmi, nato zavestno*): Ne. Lenart Schwertl se bo prej ženil.

Stotnik (*mu obrne hrbet, gre, se pokloni Katarini. Trpko*): Bärenhäuter.

14. prizor:

Klasiber (*izza vogala, zagleda dekleti; ostrmi. Zmedeno*): Ave, Maria Anna...

Marija (*vzklikne*): Gospod korektor!

Klasiber (*naglo h Katarini*): Gospodična! Jurij Gabrijel Vas išče. Vzel bi rad slovo.

Katarina (*trenutno mirna*): Potrdite vse! Ubil je čevljarja, zdaj ga iščejo in če ga ujamejo, mu bo za glavo.

Klasiber (*slovesno*): V poštenem obrambnem boju, gospodična, in ujamejo ga ne. Le slovo bi še rad vzel.

Katarina: Kje je?

Klasiber: Pri Vas na domu.

Katarina: Marija, domov! (*Vzklikne pridušeno*.)

15. prizor:

Semenič (*je vstopil izza vogala*).

Katarina (*vzhičeno*): Jurij Gabrijel, noriš?

Semenič (*toplo*): Norim, če hočeš. Ampak svojo ljubo deklico le vidim še enkrat! Gospodična Katarina...

Katarina: Bežite, nesrečni! Ubili Vas bodo!

Semenič: In če me, z Vašim imenom na ustnicah umrem.

Katarina (*zaplače, objame Snedčevo*): Marija! **Klasiber** (*skrbče*): Pojdi! Beži! (*Prečudno sproščen vzklik izmed ljudi, ki hrupijo pred rotovžem*.) Prekasno! Schwertl nas je opazil.

Stotnik (*kot straža spredaj*): Hie Kaiser und Macht.

Lenart (*z množico, ki se je obrnila v to smer*): Je že pravi! Jurij Gabrijel Semenič. Zlikovec, vdaj se!

Semenič: Glupec, ali tebi? Pridi bliže in me primi! (*Hrum*.)

16. prizor:

Blaž (*iz rotovža*): Perikula, fu! Kaj pa že spet? Mir! Red! Stražniki, nared! Hie Laibach und Recht!

Stotnik (*Semeniču in Klasiberju*): Hie Kaiser und Macht! Gospoda! Po trideset zlatov na roko in v treh letih dva cesarska stotnika!

Semenič: Pozneje, gospod! Gospodična Katarina, tako jemljem slovo...

Blaž (*kroteč čevljarje*): Kri ni voda, perikula! Straži pot! Kein Pardon. Kako? (*Swertl mu pove ime*.) Aha! Jurij Gabrijel... Kako?

Lenart: Semenič!

Blaž: Jurij Gabrijel Semenič...

Semenič (*ki ga je nekdo pogodil s kamenom, da je zakrvavel*): Pereas, crepida!

Blaž: Gabrijel Semenič! Mirno se dajte! Perikula in mora! Kaj pa hočete? Preveč nas je! Straža, vorwärts!

Katarina (*zavpije in objame Marijo Ano*).

Semenič (*ki so ga prijeli*): Salve sponsa! (*Mirno Schwertlu*.) Gospod Lenart! Mojstrski strel je moj! (*Stotniku, ki ga z vojaki ščiti pred pobesnelo množico*.) Hvala! Cesar in moč? Pozneje morda... (*Straža ga vede skozi ljudi proti mestni hiši*.)

Klasiber (*vzhičeno Mariji*): Otel mi je življenje, rešim ga! Saj je plemiški! Mestno sodišče ga ni gospodar. Grem takoj k vicedomu — (*Katarini*)... otmem, gospodična! (*Se zadivi*.) O, glejte!

Semenič (*pred vrati v mestno hišo, osvobodivši se stražnikov, sredi v hrupu in jezi ljudi, lep, svoboden, kljubovalno samozavesten*): Tako, gospodje svojat, snubim jaz svojo nevesto, najljubeznivejšo deklico v Ljubljani! Jurij Gabrijel za lepo Katarino! En sam za edino proti vsem! Salve virgo Catharina!

Klasiber (*vzneseno*): Ave! (*Boben. Semeniča odvedejo*.)

Lenart (*h Katarini*): Obžalujem, gospodična, ampak...

Katarina: To povejte, kako je bilo ime tistemu!

Lenart: Tistemu? Komu?

Marija Ana (*trpko*): Dvanajstemu pri zadnji večerji, gospod Schwertl!

Lenart: Verdamm!

Stotnik (*se obregne obenj, zaničljivo*): Kujon! (*Boben*.)

Zastor

Salve virgo Catharina!

ali

Ljubljanski študentje

Igra v petih dejanjih

Ivan Pregelj

Tretje dejanje

Sodna dvorana v starejši ljubljanski mestni hiši. V prostoru se odraža lik zunanje zgradbe: pročelje s pomolom. Podolgovata dvorana, odrezana v ozadju s simetrično oktaedričnimi stenami, ki so prebite v dan in šum Glavnega trga. Tostran in onstran po eno okno, v srednji, širji steni vrata na balkon. Oprema je tipično časovna v okusu vseh starejših sodnijskih prostorov in zbornic: okras v presnem; slika zadnje sodbe, parabolika božje Pravičnosti, pa še simboli posvetne, človeške pravde, jogri posvetne jurisprudence, obrazi rimskih cesarjev, ki predočujejo moč in modrost latinske pravice še iz onih mladih časov, ko je ta disciplina začela kot kodificirano pokončanje po svoje oblikovati družbo in dotedanji evropski socialni red. Ljubljanski in cesarski grb, simetrično podij z mizo in stoli za sodnika in prisednike. Z leve vhod, na desni dvoje vzporednih vrat v uradniške prostore. Skozi okna in odprta vrata na balkon razgled v špitalsko ulico mimo ozidja in mestnih vrat ob avguštincih v lepi, božje prirodni nastroj poletnega jutra pod Turnom: mokrotno zatohla luč v rahlo krmežljavem, meglinem vzdušju, ki je zabrisala le ostrost najbližjih obrisov z nedeljim trepetom prvega solnčnega odsoja, prve soparice, ki barev ne ubija, jih le mehko zalija s prosojno sinjino, kakor so ji verni odraz v olju odkrili šele impresionisti. Pa to je nastroj vsakega solnčnega julijskega jutra v Ljubljani. Ljubljana v tem jutru dne 15. julija 1662. ob osmih je nekaj prav svojega, po naliki podobno občutju n. pr. prazničnih ali nedeljskih juter. Na odru prikazati odtenke te Ljubljanice v tem jutru pač ni moči. Treba pa jih je eksponirati ali celo v obliki prologa (da rešim izvirno domisljico) povedati pred dejanjem. Prišepetnik ali sufler naj razglasi iz svojega kotla morda s sledečimi besedami:

»Kaj se je zgodilo v Ljubljani, odkar smo zastrli oder po drugem dejanju? Čevljarsko-šolarski prepir je vznemiril vstajajoče meščane. Povod vedno bolj rastočemu razburjenju pa ni toliko ponočni pretep, kakor pa nesrečna novica, ki so jo razglasili čevljarji, češ, da kanijo šolarji zažgati mesto. Resnično je, da je nekaj podobnega klical ponoči neki objestni poet, to je sošolec veseljaškega Benedikta Šaple, ki to uro mimo dojenčev edini brezskrbno v Ljubljani spi na mestni stražnici. Oni poet je menil namreč, da bi kazalo čevljarjem z njihovo lastno smolo posmoditi ‚capita et capillos‘. Besedo je oddaleč ujel, po svoje umel in čevljarjem povedal šenklavški maestro Jeronim Pistorio, čigar nastop v igri s tem vsaj malo opravičimo. Stolmačil je pa tako, da hočejo dijaki požgati ‚kopita in strehe‘. Ker pa ljudje ne verjamejo le tistega, česar si želijo, marveč še bolj

to, česar se boje, in ker so se Ljubljančanci od nekaj bali ognja kljub lepo urejenim določilom, kaj in kako, kadar v mestu gori, čevljarjem ni bilo treba šolarjev za požigalce razglašati kaj več, kakor pa smo čuli v drugem dejanju; kar zlahka so imeli za seboj črno množico vseh tedanjih obrtniških zadrug, očete mojstre, pomočnike in vajence, strojarje in sodarje, vrvarje in barvarje, kovače in kotlarje, še vse druge prav po redu, kakor jih pozna in našteva Vrhovec, mimo svojati, ki se je stekla z revne Rebri, od Pasje ulice, izza Karlovških vrat in s Čevljarskega mosta. Takó se je bilo bati, da bo prišlo v mestu do neredov, podobnih onim, ki jih je 15. maja 1645. povzročil prepir med nekim mesarjem in vojakom iz Ferrarijevega regimenta. Spričo tega, da je bil prav tiste dni župan Dolničar resno obolevel in odložil župansko čast, je padlo vse breme odgovornosti na županovega prisednika, mestnega sodnika Gregorja Staudacha. Tega Gregorja je pozneje hvalil naslednik Gabriel Eder, da je bil vse pohvale vreden »von wegen seiner sonderlich raren und großen Qualität, rechtschaften Statur, ausbüdigen Verstandes, derowegen sogar von hohem Adel in großer Estime gehalten«. Da se je mesto razmeroma hitro pomirilo, vendar ni bila Staudachova zasluga. Mož je sicer storil, kar je storil. S svojimi štirinajstimi stražniki je vstal pred meščane in razglasil, da se nikomur nič zlega ni bati. Za red skrbi on in meščanstvo; sleherni orožja večji mož bodi zvečer pripravljen zbrati se pod razviti prapor, kakor hitro bi strel z meščanske bastije dal znamenje. Mimogrede je prevzel čevljarjem nekaj prestrašenih šolarjev, ki jih je sodrga izvlekla iz skrivališč. S temi zajetimi siromaki se je vrnil v mestno hišo in dobil na vrat na nos predse o. prefekta Benka v spremstvu p. Bernarda Geigerja, naj takoj izpusti po nedolžnem prijete šolarje. Vdal se je in s tem vzbudil nezaupanje pri meščanih. Schwertl st. je prišel v drugo prosvedovat. Staudach je užaljen in živčno razdražen. Suum cuique! je zaklical in stopil v sodnijsko zbornico za svojim poslom, da zasliši stražniški raport, priče in ponoči zajete razgrajače. Spričo soparice, ki jo občuti živeje, ker je obilen, nego suhotni pisar Jurij Tolmeiner, ki je ponoči voglaril, mora delati pri odprtih oknih, v šumu s trga. Hie Laibach und Recht! se jadi. Pa mu kakor za porog odgovarja s trga vekanje ljudi, zlasti pa cesarski boben in cesarsko geslo: Hie Kaiser und Macht! Vrhu tega ima še sitnosti z nadležno Kammersteinerico. Žena se je zglasila, privedla svoje priče in zahteva po redu in mestni postavi nemudoma svojo razpravo in rabsodbo. S težavo se je posrečilo pisarju Tolmeinerju, da jo je zvalil v sosedno uradniško sobo in zaprl vrata za njo; tam zdaj togotna branjevka razsaja in divja. Pa to zadnje bomo slišali in videli s sodnikom vred, če ne bomo spali kakor dijak naš Benedikt Šapla ali tegobno topi voglar Jurij Tolmeiner. Tudi to, kaj se medtem dogaja na ulici. Mimo enega, a najbolj važnega, mimo tistega, ki je dobro uro pozneje razburjene meščane kar trenutno streznilo, razpršilo in pomirilo. Ta trenutek je prišel namreč v mesto strašno ubit

človek, se sesedel pred cerkvijo pri avguštincih, se pobral, prešel omahovaje na Glavni trg, se dal nesti množicam na Stari trg in nazaj, dokler ga niso kakor izbljule na Čevljarski most pod leseno znamenje in v mesarski smrad. Tu je obnemogel v drugo. Temnosive lise pa tvori po telesu so razodeli ljudem, da imajo med seboj nesrečnega, ki je zbolel za — kugo...»

1. prizor:

Kammerstein (Agata, močna branjevka, živčna): Kaj? Schwerenot, nein! Pa ne čakam! Osmo ura je! Tu sem in tu so moje priče! (Pokaže na nekaj pohlevnih spremljevalcev, ki se plaho drže vrat na levi.) Tožim cerkovnika Eržena...

Tolmeiner (jo skuša odpraviti iz sobe): Razumem. Toda gospoda sodnika, kakor vidite, še ni tu.

Stražnik (Klembše, podobno, a z večjim uspehom pričam): Gospoda strogega sodnika še ni tu. (Jih rine nazaj skozi vrata.)

Kammerstein: Če ga še ni tu, ali sem jaz kriva? (Na desno.) Kakšen sodnik pa je to, da uro določi pa ga ni tu? Pa ga pokličite, naj pride! Spi? Ha! Lahko spi, ki ga mesto redi! Mene ne redi nihče! Tu sem, sodbo hočem!

Tolmeiner: Frau, so höre Sie doch! S Starega trga ste, kaj ne? Prodajalnica, številka?

Kammerstein: Prodajalnica številka pet blizu čevljarskega mosta. Tožim cerkovnika Eržena za deset goldinarjev in osem grošev... Priče! (Se ozre.)

Tolmeiner (živo): Ni treba, ni treba! Dobite deset goldinarjev, osem grošev...

Kammerstein (posmehljivo, trmasto): Dobim ali ne dobim! Sodbo hočem in sodnika! Priče! Kje so moje priče? Frau Braitenlakherin! Herr Kunst! Sodnika in pravico! Schwerenot! Pa kje so predsedniki, žlahta občinska, Graffhaiden, Snedec, Plenck, Burger...

Tolmeiner: Ni jih, ali ne vidite, in jih tudi ne bo! Pač pa stoji prodajalnica številka pet na Starem trgu, kjer se to uro zbira vsa mestna svojat! Kar tu se oščajajte, da bodo plenili in kradli.

Kammerstein: Herr und Gott, Schwerenot! Ali nisem prav zato tu, ali nočem prav zato svoje sodbe takoj?

Tolmeiner: Dajte si dopovedati, da gospod sodnik danes v meščanskih pravadah ne bo posloval! Časa nima, vis major...

Kammerstein: Vizmajer? Ne poznam. Pa da časa nima? Sem mu ga li jaz vzela, da ga nima? Časa nima! Seveda, šenklavškemu cerkvencu na ljubo! Časa nima! Ga imeti noče! Kakor ne bi vedeli, kam in zakaj nekateri visoki gospodje z občine ponoči v meščanske hiše zahajajo...

Tolmeiner: Ne obrekujte! Gospod sodnik je častitljiv!

Kammerstein: Zahajajo ponoči! Pri Erženki tudi! Kar sem rekla, je res. Moje priče! Kje so? Sodbo hočem!

Tolmeiner: Togotna mati, veste kaj? Meni je zdaj dovolj! Ako boste še kaj razgrajali in mestno gosposko žalili, Vas dam zapreti!

Kammerstein (začudeno do skrajnosti, posmehljivo): Mene, pa zapreti? Kdo pa? Ti, pisac, ki

Tone Kralj, Sv. Anton Puščavnik v Avberju

tudi že vse mesto za teboj kaže, da Taškarju v zelje hodiš —

Tolmeiner (živčno): Molčite! (Klembšet.) Stražnik, zaprite tam okna!

Kammerstein: Mar ne hodiš? Mar se lažem? Pa me zapri, bojim se te ne! Le pokliči biriče!

Tolmeiner: Saj jih bom — (Proti levi.)

Kammerstein: Kar daj! Tu sem! Ha! (Na desno k vratom.) Moje priče! Nazaj! (Odpre vrata.) Frau Braitenlakherin, Herr Kunst!

Stražnik (ko je zaprl okna in vrata na verando, zaupljivo Tolmeinerju): Gospod Jurij! Saj ji ne pridete zgrda do kraja. Dajmo jo rajši zlepa!

Tolmeiner: Kako neki?

Stražnik (pokaže na vrata na levi): Tja noter jo izvabimo! Vstopil bom pred njo. Vi pa hitro vrata za njo zaprite! Jaz bom že ušel pri drugih vratih in takisto zaprl!

Kammerstein (s svojima pričama): Tu smo! Zdaj pa kar zapiraj, če si upaš, ponočnjak ti, garjevi!

Tolmeiner (narejeno): S togotnimi ljudmi se ne menim. Meni nič mar! Tam notri je gospod sodnik. Pa pojdite k njemu, če menite, da ga boste tudi ustražovali!

Kammerstein: Za svojo pravico, če Bog da, še vedno! (Pričama.) Pojdimo!

Stražnik (dvorljivo): Kar za menoj! Ampak, dostojno!

Kammerstein: Wohl, wohl, mit Anstand! Kakor me je tega že rajna mati učila, (Gre s pričami za stražnikom.)

Tolmeiner (zaklene vrata za njo, sproščeno): Prekleta baba! Kakšna neki je morala biti ta njena mati! (Posluša ob vratih.) Ha! Tu notri se bo morda nad pričami znesla! Sirote! Umijam si roke...

2. prizor:

Stražnik (vedro pri vzporednih vratih): To je bila pomoč v sili, gospod Jurij! Kaj? Ta zna! Ta je hujši nego vsi šolarji in čevljarji! Tole bi za župana postavili. Ta bi sodila! (Se hahlja.) Tega pa res še nisem vedel! (Zaupno.) Da strogi gospod

Gregor k Erženki lazijo. *(Še zaupneje.)* O Vas, če hudi ne boste, sem slišal nekaj. Tu *(na desno uho)* notri, tu *(na levo uho)* ven. Sicer blagoslovljeno, meni ne boste kalili vode! Sem star samec in ostanem. Če bi me kdaj pa v družbo hoteli, gospod Jurij, nič ne rečem, vsi smo krvavi pod kožo.

Tolmeiner *(zdolgočaseno)*: Ne trapajte!

Stražnik: Ne smem, kaj ne? To je samo za višje. *(Šum za vrati na desni.)*

Tolmeiner: Tiho! Sodnik prihaja!

Stražnik: Smo nared! *(Se vpostavi uradno.)* Ha! *(Poslušaj na levo, odkoder je čuti skozi zaprta vrata razgrajanje gospe Agate Kammersteinove)*: Odprite, ukazujem! Slepjarji, pijanci, prešuštniki! Herr Wachtmeister Blasius! Auf ein Wort! Tudi Vas ne bom hranila, gestrenger Herr Gregor! Sodnik gori, sodnik doli, jaz vpijem: smrdi, smrdi, smrdi...

3. prizor:

Staudach *(Gregor, v vratih. Postavno zajeten, prečudno živahen, prav malo tak, kakor ga je veličal naslednik Gabrijel Eder, dasi sicer res mož »redke kvalitete«. Vsaka peta njegova beseda je sentenciozna in sme biti v ustih akademsko izobraženega igralca celó tehtnejša, kakor pa stoji v tem besedilu)*: Suum cuique, gospoda, vsakemu po zaslugi. Zdaj pa mi ne zamerite, da moram za svojim uradnim poslom. Os habent et palpabunt — vse razumel, gospod Schwertl. Non sum nisi servus legis — potolažite gospoda župana, blagorodni gospod Bosio. Da, gospod stotnik, vsa moč je v Vaših rokah — potestatem dedi vobis — uredite po potrebi meščanski praporec; utique multum reverende! Vse v višjo božjo čast, fiat, fiat! Meine ganz ausbündige Hochachtung! *(Se še klanja skozi vrata, jih zapre in zopet odpre.)* Wachtmeister Taškar, Er rapportieret nach Bedürfnus und Pflicht. Wo Laibach, da Recht! *(Zapre vrata.)* In Gottes Namen *(si obriše potno čelo)*, gospod pisar!

Tolmeiner *(uradno)*: Tukaj, gospod sodnik!

Staudach: Zur Sache! Berite raport!

Tolmeiner: Dovolite, gospod sodnik! Ne vem, kaj naj preberem.

Staudach: Trkam in ne odpro! Stražniški raport menda o neredih včerajšnjega dne in današnjega jutra! Omnibus dormientibus vigilat iudex! Niste še sploh nič zapisali, neredni človek; kümmern sich auch amtlich weiss der Teuffel ein Nichts um Herrn Blasius Taškar in njegove raporte, Sie alter Hahnrei, Sie...

Tolmeiner *(živčno)*: Vaše blagorodje! Blaž Taškar meni še nič raportiral ni! Imel sem sicer dobro uro opravka z jezično babo...

Staudach *(posmehljivo)*: Službeno pa ponoči v Pasji ulici? Verjamem!

Tolmeiner *(trpk)*: Tukaj, blagovolite, pa pravkar! Z Agato Kammersteinerico s prodajalne številk pet.

Stražnik *(potrdilno)*: To je res, strogi gospod gospod sodnik.

Staudach: Perdurabo ad finem. Non ero jucundus bellicosis. *(Klembšetu.)* Vrzi babo iz hiše!

Stražnik: Takisto so rekli gospod Jurij, pa se baba ne da, strogi gospod, gospod.

Staudach: Impavidum me ferient... Kje pa je zdaj?

Stražnik: Tam notri sva jo zaprla z gospodom Jurijem. Strogi gospod, gospod, ali je ne slišite?

Kammerstein *(za vrati)*: Pobeljen grob, hinavski vlačugar! Pri priči sleci svoj sodnijski plašč!

Staudach: Taceat mulier! Ali je ta furija varno zaprta?

Stražnik: Brez skrbi, gospod strogi sodnik! Tudi slišimo jo samo mi trije...

Tolmeiner: Znesla se bo nad arhivom.

Staudach: Omne humanum... v božjem imenu! Decretalia, kaj?

Tolmeiner: In pupilarna pisma.

Staudach: Bog sam poje otrokom! Nadejajmo se, da otroških pravic baba ne najde. *(Se ozre.)* Herre Gott! Pa čemu je tu vse zaprto? Ali naj se zadušim? *(Stražnik gre odpirat vrata in okna.)* Ad ordinem! *(Tolmeinerju.)* Pišete? Raport! *(Stražniku.)* Koliko razgrajčev imamo na stražnici?

Stražnik: Samo še dva, gospod strogi sodnik, dva šolarja. Druge ste izpustili, ko je posredoval pater od Svetega Jakoba.

Staudach: Utique! Quod licet Jovi — Geh Er! Pojdi in ju privedi!

Stražnik: Ali oba obenem, gospod strogi...

Staudach: Drugega za drugim, tepec! Mar naj se slišita, ko ju zaslišujem?

Stražnik: Grem, gospod strogi sodnik! Prive-dem prvo težjega. *(Gre na levo vzporedno ob vratih, kjer je trgovka Agata.)*

4. prizor:

Staudach: Sessio criminalis extra ordinem... Coram me iudice Georgio... *(Živo Tolmeinerju.)* Ali pišete? *(Hrup s ceste.)*

Tolmeiner: Pišem, le slišim slabo.

Staudach: Coram me Georgio et reliqua. Nastavite z uradno besedo zapisnik pred zaslišbo obtožencev, ki so pro primo, pro secundo... praesentes... personalia, quomodo accusatus, apprehensus... *(Šum na trgu jačji, boben, klic cesarskega stotnika: Hie Kaiser und Macht!)* Ave Caesar! Morituri te salutant! Ampak tu sem jaz sodnik, da Laybach und Recht! Pisar Tolmeiner! Zaprite okna! *(Tolmeiner zapira.)* Pišite! Pro primo?

Tolmeiner *(piše, govori)*: Pro primo. Studiosus poetices Benedikt šapla.

Staudach: Conduite?

Tolmeiner: Miserrimus. Splošno nereden. Ta čas še vedno pijan in neprespan.

Staudach: Raport pravi, da ga je straža našla z orožjem v roci. Ne orožje, palica naj bo učiteljska šolarjev! Porro tractetur!

Tolmeiner: Studiosus rethorices Jurij Gabrijel Semenič, plemiški.

Staudach: Ergo dominus. Grb?

Tolmeiner: Dvoje zvezd na sinjem nebu.

Staudach: Ad astra per aspera. Če bo utegnil. (Zdeha.) Odprite okna! (Tolmeiner odpre.) Pišite! Je po izpovedi gospoda meščana Lenarta Schwerla smrtno nevarno ranil pomočnika Ruprechta.

Stotnik (na trgu): Vivat Leopoldus! Hie Kaiser und Macht!

Staudach (živčno, k oknu): Piši me, gonjač! (Se pokloni na trg, trpko.) Tu Ljubljana in pravica! (Zapre okna.)

5. prizor:

Stražnik (z Jurijem Gabrijelom Semeničem): Tu sva, gospod strogi sodnik!

Staudach (uradno, oblastno): Sobrii estote, juvenes! (Juriju Semeniču.) Pa to je zate prehuda latinščina, kaj? Si še vedno pijan, se še nisi prespal?

Semenič (drzko, začudeno): Jaz?

Stražnik: Naj ne zamerijo, strogi gospod, gospod! Študent naš Benedikt res še spi, tako da ni posla z njimi. Ta gospod tu so oni drugi, ki niso pijani.

Semenič (samozavestno): Jurij Gabrijel Semenič. Ne tajim, da sem ranil podivjanega človeka. Ubiti ga nisem hotel, a branil sem sebe in prijatelja. Za to svoje dejanje se bom zagovarjal. Moje drugove, ki jih menda imate zaprte, pa izpustite!

Staudach: Nil nisi lege legem. (Stražniku.) Teslo! Privedi pijanega Benedikta!

Stražnik: Prinesem ga, gospod strogi sodnik! (Gre.)

6. prizor:

Staudach (ne da bi mogel skriti neko spoštovanje do Semeniča, slovesno, bridko): Ljubimo svoje sovražnike! Ali pa veš, kaj hočem reči?

Semenič: Ne vem, gospod.

Staudach: To sem hotel reči, mladenič, da moli za onega podivjanega človeka, kakor si ga nazval, moli, naj ga Bog pri življenju ohrani!

Semenič (zmigne z ramami): Ne sovražim ga. Za svoje dejanje pa se bom zagovarjal pred svojim sodnikom.

Staudach: Omnia ad majorem Deum! Cenim gospode magistre na šoli, toda tebe ne bodo sodili! Tvoj sodnik sem jaz!

Semenič: Sklicujem se na gospoda vicedoma. Plemič sem!

Staudach (pomembno Tolmeinerju): Ergo dominus! (Se dijaku posmehljivo pokloni.) Ne pomaga nič! Wo Laibach, da Recht! Krvava sodba ne pozna plemičev! Ali se tega nisi učil? (Čez trenutek.) Obžalujem! (Vljudno, uradno.) Sedite! (Gre proti vratom, gleda na trg, odpre.)

Stotnik (na trgu): Kaiser und Macht!

Staudach (se vrne, zaupno): Kaiser und Macht, čujete? Ta ima moč! Za Vas, mladi gospod, je mimo mene tudi nima! Zato pa, orate pro inimico, da umrl ne bi!

Kammerstein (za vrati): Tepec ušivi! Kamen za vrat! Nož v vamp! (Boben na trgu. Šum ljudi. Klici. Blaž Taškar kliče svoje: Straža, nared! Mir, pravim, perikula in mora! Vorwärts! Kein Par-

Tone Kralj, Srečanje trpečega Jezusa z Marijo

don, weder Schuster, weder šolar! V tem, ko hoče sodnik k oknu, stražnik Klembshe s pijanim Benediktom Šaplo.)

7. prizor:

Šapla (omahovaje, stražniku pod roko): Še enkrat, custos fidelis, pusti Benedikta pri miru! Njegova ura še ni prišla! Kam me tiraš? Zakaj?

Stražnik (Klembshe): Po višjem ukazu, študent naš Benedikt! (Sodniku.) Tu sva, gospod strogi sodnik! (Posadi Šaplo blizu vrat, za katerimi razgraja trgovka Agata.)

Staudach (veselo): Ut scriptum: dormit et non est! (Tolmeinerju.) Pisar! Te zaslišbe ne bomo beležili!

Tolmeiner: Čujem, gospod sodnik!

Staudach (vstane, narejeno patetično, učeče): Mladi človek, ali te ni sram? Tako skruniš lepoto svoje mladosti? Tako zakopuješ darove, ki si jih prejel od Boga? Tako vračaš materi, ki je trpela zate in te ljubila?

Šapla (kima topo, poslušne proti vratom, kjer se usaja Kammersteinerica, ponovi njeno psovko): Kozel smrdljivi! (Vedro.) To je močna beseda! Exemplum amplificationis gravioris! Ponovi naj se!

Staudach (igrivo): Ponovila se bo, blagoslovljeni Malefice! (Uradno.) Personalialia povej! Očetovo in materino ime! Kje ti živijo?

Šapla (stražniku): Kaj pa hoče moji materi? Sram naj ga bo! Ali jo psuje? (Se skuša grozeče dvigniti.)

Staudach (pisarju): Pišite! Demonstrat ebrius, da je nasilnega značaja. (Šapli.) Živinče, koliko si popil ponoči?

Šapla (jovijalno): Brez skrbi, vse pošteno plačal! Za tri mere sem pa še žejen.

Staudach (kakor prej): Scribitur! Ne glumi pijanosti, ceterum razumno bitje.

Šapla (poslušnišči spet k vratom, veselo): Cunja sodnijska, je rekla! Pitija, kakor gre! Naj se zapiše!

Staudach: Šolar Benedikt Šapla! Dolorum maris memento! Ubijal si ponoči. Priznaš?

Šapla (*po svoje*): Seveda priznam! Prav Benedikt mi je ime in po očetu, je rekla večkrat moja mati, sem godčevski. Pa pojmo, da bodo ljudje verjeli! (*Stražniku.*) Pomagaj, custos fidelis! (*Stoji, omahuje, poje hripavo.*) Moja mati so prosili — tega ljubega Očeta Bogá... (*Se zmede.*) Kako gre naprej? Šema, nič ne veš! (*Poje.*) Naj njenemu ljubemu sinu — (*jecljaje*) vsaj, vsaj, vsaj merico pameti da...

Staudach: Canticum novum novi! (*Tolmeinerju.*) Pišite! Pred sodiščem se vede zavestno posmehljivo.

Šapla (*ogorčeno*): To ni res! Moja pesem je sveta, moja pesem plače! Das Carmen weint.

Staudach: Utique! Naj se do groba joče tako!

Šapla (*pijano, trmasto*): Ne, jaz pojem! Četudi sem ves zgubljen! Jočem! (*Siloma.*) Uboga moja mati! Ne! Transeat, custos fidelis! Pojmo! (*Poje.*) Gospod Bog tako so dejali: — Mar neumno Benedictus živi? (*Razposajeno do objesti.*) Ni treba, ni treba mu pameti, — kdor je godčevske krvi!

Semenič (*ki se je očitno premagoval doslej spričo bedastega vrstnika, trpkó*): Šema vinska!

Šapla (*se nekako zave, strmi v tovariša, trudno*): Brat Jurij Gabrijel! Po gobcu me daj! Šema sem! (*Sede in trpi togo.*)

Staudach (*zdejci neposredno*): Gospod Jurij Gabrijel Semenič!

Semenič: Tukaj, gospod!

Staudach (*uradno*): Vaši starši? Oče?

Semenič: Umril za cesarja pod turško sabljo.

Staudach: Dulce decorumst... Čast junaku! Mati?

Semenič: Živi. Gabrijela Lucija Fabijanič s pavjim perjem v grbu.

Staudach: Preživlja sebe in skrbi za sina...

Semenič: Sin se preživlja sam.

Staudach: Čast poštenemu delu! (*Naglo, kakor da lomi.*) Ali Vas gospod Schwertl mlajši sovraži?

Semenič: Zoprni mi je, ker se vsiljuje gospodični, ki je najlepša in zato glupcev ne mara.

Staudach (*zase*): Nisem sodnik pravičen, sem tudi moder. (*Tolmeinerju.*) Pišite! Atqui invidiosus propter amorem, ergo... kar priča Schwertl, dvomljivo. (*Stražniku.*) Odpri okna! (*Tolmeinerju.*) Uradni nastavek! Facta examinatione accusati novimus et reliqua... (*Hrup na trgu. Isti čas ropot pred vodom na desni.*)

8. prizor:

Staudach (*živčno*): Wo Staudach, da Recht! Kaj je tam doli? (*Vrata se odpro. Schwertl st. s sinom Lenartom, ki krvavi na čelu, in nekaj meščanov.*) Quo jure? Gospóda, prosvedujem! Ukazujem, da se odstranite! Tu Ljubljana...

Swertl st. (*zaletelo*): Periculum in mora! V imenu užaljenega ljubljanskega meščanstva! Hočemo zadoščenja! Šolarji pobijajo naše ljudi! Tukaj priča, moj sin, po nedolžnem s kamenom zadet!

Staudach (*živčno*): Quousque tandem... (*Klembšetlu.*) Straža, takoj po gospoda praporščaka Portnerja! Mesto pod prapor! Naj se da znamenje z bastije!

Stražnik: Nared, gospod strogi! (*Hoče iti.*)

Swertl st.: Šolarji morajo iz mesta!

Staudach: Mirujte! Tu jaz odločam! Pojdite, mirite ljudi!

Swertl st. (*vzhičeno*): Za meno! Po Portnerja! Pod prapor! (*Se obrne s svojimi, da bi šel.*)

Staudach (*pri oknu, na trgu*): Vahtmajster Taškar, raport!

Swertl st. (*na vratih, ko zdajci vstopijo prefekt p. Gregor Benko, mag. rethorices p. Bernard Geiger in Jan. Kr. Klasiber*): Prosvedujemo!

9. prizor:

Prefekt (*mirno, blagoslovljeno*): V imenu Jezusa Kristusa, ki je svet odrešil!

Semenič (*veselo*): Prijatelj!

Staudach (*se ozre, vidi, kako se je pred njim v dvorani napravilo neprisiljeno dvojje skupin: tu Schwertl za čevljarje, tam šolarski*): S kakšno pravico? (*Se najde, vljudno jezuitu.*) Častiti, česa iščete?

Prefekt: Pomoči in varstva! Podivjana množica razbija okna na šoli in samostanu, hoče rušiti vrata! Kliče na pomor in požig!

Swertl st.: Vaši hočejo požigati, vaši pobijajo naše s kamenjem! Tu, moj sin...

Klasiber: Pričam, gospod sodnik! Gospoda Schwertla je zadel čevljarski človek!

Swertl st.: To ni res!

Klasiber: Videl sem, poznam ga!

Prefekt: Gospod sodnik, prosim za varstvo! Rotim za pomoč proti zločinu in škodi! S svojo častjo in službo jamčite!

Staudach: Jamčim!

Swertl st. (*zagrizeno*): Kaj jamčiš? Umakni se boljšemu, če nočeš delati za mesto! Proč s teboj, Gregor Staudach!

Staudach (*vzhičen*): Proč? Jaz? Jaz stojim! Wo Staudach da Recht! Stojim, sodim, jamčim! V eni uri je vse mesto mirno, čevljar pri svojih kopitih in šolar pri knjigi! Prisegam! Sic me Deus adjuvet... (*Tolmeinerju.*) Pisar! Razglašam...

10. prizor:

Taškar (*s svojo patroljo na desni*): Raport, gospod sodnik... (*Ne dogovori. Ta trenutek krepek hrup pri vratih na levi. Vrata se vdajo. Trgovka Agata udere v dvorano.*) Perikula in mora!

Kammerstein (*divje, odločno*): Tako! Zdaj je mojega potrpljenja konec! (*Grozeče proti sodniku.*) Vlačugar ti! Ali boš zdaj sodil, ali ne boš?

Staudach (*stražnikom*): Primito to žensko!

Taškar (*svojim*): Nared, vorwärts! (*Silijo za ženo, ki se umika in brani.*)

Kammerstein: Mene? Kar! Kdo si upa?

Šapla (*predramljeno, vedro*): Žlahtna mati, kar po njih!

Kammerstein (*se ozre, zgrabi Šaplo in ga vrže stražnikom v roke*): Kanalje, lakota občinska!

Staudach (*hektično*): Vežite jo! Usta ji zamašite!

Šapla (*se pobere, ko je padel*): Zares, mulierem fortiorum quis inveniet... (*Veselo, zapoje.*) So naša dekleta ko rožice, — ki se slane strupene boje. — Da fantič le malo zavriska, — že okna zastirat hite... (*Med pesmijo in hrupom so stražniki zmogli zbesnelo branjevko in jo potiskajo na levo proti vratom. V tem*)

Klasiber (*Semeniču, tiho, toplo*): Brat Jurij Gabrijel! Izrabi priliko! Beži!

Semenič (*zmaje z glavo*): Ne. Sodnik je dostojen!

Klasiber (*vsiljivo*): Spremisli! Causa criminalis! Vicedom te ne more ščititi! Izgini! Zakrivam te! (*Je stopil pred Semeniča, da bi ga prikril.*)

Semenič: Nočem! (*Ga odrine.*)

Klasiber: Zaradi matere, Jurij Gabrijel, zaradi deklice Katarine, ki te ljubi in se joče...

Semenič: Ljubim jo in smili se mi! (*Trpko*) Ostanem! Sem plemič!

Kammerstein (*preden jo sunejo iz dvorane*): Kujon, klafar, vlačugar... Moja sodba...

Prefekt (*v trenutku tišine*): Jamčili ste za varstvo, gospod sodnik! Odhajam.

Staudach (*zmeden*): Prav! Pojdite! Vsi pojdite! To uro še bo Ljubljana mirna. Prisegel sem.

Prefekt: Ad majorem Dei... Njegova sveta volja se zgodi!

Klasiber (*obupno Semeniču*): Povej, kaj naj sporočim gospodični Medičevi? Videl je ne boš več!

Semenič (*vzhičeno*): Salve dulcis... Pozdravi jo! (*V hitri odločnosti.*) Čakaj! (*Stopi pred sodnika.*) Gospod, kaj pa bo z menoj?

Staudach (*še vedno zmedeno, nejevoljno, trpko*): S teboj? Nobilis! Oprostite! Constitutio Criminalis Carolina. Ccc... Rablju ste zapadli, kakor hitro bi izdahnil pomočnik.

Semenič (*omahne, trudno*): Brez priziva?

Staudach: Brez! Hie Laybach und Recht! (*Tišina. Boben od zunaj. Klic stotnika Güntherja, sodnikovemu kakor v porog.*)

Semenič (*zamišljeno*): Kaiser und Macht! (*Sodniku.*) Imam mater, ki moram še živeti za njo. Imam nevesto, ki je tepcu Lenartu ne prepustim. (*Slovesno.*) Apeliram vendar, po svoje, gospod sodnik, pri najvišjem sodniku svojem na zemlji! Nedolžen sem, oprostivte zahtevam! (*Plane na balkon.*) Gospod stotnik Günther! Evo me! Jurij Gabrijel Semenič in plemiški! Hie Kaiser und Macht! Vivat Leopoldus!

Glasi (*od zunaj*): Vivat! (*Boben, šum ljudi na desni.*)

Staudach (*očitno prevzet*): Človek, kaj si storil! Habeo usum! Misliš, da ne znam? Otel bi te bil!

Semenič: Hvala! Videl sem, da ste poštenjak. A sem plemič!

11. prizor:

Stotnik (*z vojaki z desne*): Kaiserliche.

Staudach (*bolestno, pokaže z roko nazaj*): Tu Staudach in pravica!

Tone Kralj, Herodijas

Stotnik: Tu moč! (*Se ogleda.*) Dovolite, gospoda! Viteški mladenič, ki je apeliral pri Njegovem Veličanstvu? (*Zagleda Semeniča.*) Čestitam, tovariš! Tu je milostni gospod cesar! (*Gre z vojaki proti Semeniču.*) Ščiti do zadnjega!

Klasiber (*trudno*): Brat Jurij Gabrijel! (*Ihteče.*) Ti pa si mi življenje otel! Ne ločim se od tebe! (*Cesarskemu.*) Tu! (*Stegne roke, kakor, da naj ga zvežejo.*) Vivat Leopoldus!

Vojaki: Vivat!

Šapla (*vzbujeno, trezno, dasi obešenjaški*): Šema mi je dejal, pa nisem. Tres faciunt collegium! Godčevski sem, ampak: ali me hočete? Vivat Leopoldus! Šema, Jurij, ampak tertius.

Vojaki: Vivat!

Staudach (*onemoglo*): Hie Staudach und Laybach und Recht! Ne dovolim! Mladeniči! Znoreli ste! Teleta!

Stražnik (*togo*): Hudičeva teleta, prav zares! (*Tolmeinerju.*) Ne, junci!

Stotnik (*dijakom*): Po trideset zlatov na roko in v dveh letih troje cesarskih stotnikov! (*Boben.*)

Tolmeiner (*se dvigne, spregovori*): Gospod sodnik! Prosim, da me odpustite iz službe! Grem za temi tremi. Mladi so in lepi. Meni je nekaj več let; mlad ne bom več, a bil bi rad spet kdaj lep. Grem se umivat. Gospodu Wachtmeistru Blažu me pa ne spominjajte v slabem. Tu Jurij Tolmeiner! Kaiser und Macht, Leopoldus!

Vojaki: Vivat! (*Boben. Nato grobna tišina. Trd, nagel korak z desne od zunaj.*)

12. prizor:

Stražnik (*jecljavi Jurij Turkovič, zasopel, prepadel*): Gggospod sssodnik! Rrrraport! V mestu je — kkkkuga...

Prefekt (*sklene roke*): Ad majorem Dei gloriam!

Zastor

Pesem žene

Vital Vodušek

Čisto res je, le težko se v pesmi pove:
žena sem mestnega delavca; in za vozovi
premog po cestah pobiram. Vedno pa v novi
sklanjam se skrbi: s čim se družina najé!

Kmalu zamažem si ranjene roke s premogom.
misli s ceste ranjeno dušo stemne.
Jutro za jutrom bíje nas, bíje gorje,
v njem otopela je vsaka misel za Bogom.

Dom razpada in komaj, da krije nas še:
trhle stene prijeten so dom za stenice.
Kaj nas še veže? Opoldne si gledamo v žlice.
Da bi ljubili se — kdaj smo se prvikrat že!

V pesmi vam tožim. Morda ne veste, zakaj?
Komaj znam brati; ne vem, kako mrzla je
črka,
zato zaupam, da komu na dušo potrka,
da bi odprl v ljubezni nam jo na stežaj.

Kakor že On je včasih prišel med trpeče:
z zvesto ljubeznijo je ublažil otroke,
vse nas je združil. Kot da se držimo za roke,
zbližal nas je. Potem je otroško boječe
pravil o Bogu, nebesih, o solncu in zlatu,
da so vse trhle stene se v njem zasvetile,
da so uklenjene duše v nebo se sprostile —
da so se k Bogu vrnile kot k davnemu
bratu.

On je prišel kot svetel čudež med nas.
Ves je bil naš; a nihčé mu imena ne ve.
Zdaj mu je v dušah zaúpljivo zrastlo ime:
Prosi za nas.

Grenék je dom. Grenkó materinstvo. Le
priče
težkega smo gorja. Morda kdaj prisveti
nova nam milost po Bogu. Da mogla bi peti,
dokler prošnje ime spet Njega nam ne
prikličé!

Salve virgo Catharina!

ali

Ljubljanski študentje

Igra v petih dejanjih

Ivan Pregelj

Četrto dejanje

Na Dunaju, leta 1683., ko ga Turki drugokrat oblegajo, v noči med ponedeljkom po angelski nedelji in torkom, dne 7. septembra. Utrdbe: poševno z desne v ospredju proti levi v ozadju kurtina med Grajsko in Löbelsko bastijo, ki ni vidna, ker jo zakriva nadomestna utrdba, imenovana »Maček«, z baterijo. Palisade, ki so očitno zgrajene na naglo roko, podrtije v zidovju, ki zija. Grajska bastija vidna perspektivno. Plastično vogal ulice pred njo. Preko kurtine in skozi razpoko v zidu pogled proti jugu čez turške rove in taborišče s šotorom Kara Mustafe na Trautsonovih vrtovih. Mesečina, pozneje jutranje svitanje. Od 16. julija že se brani mesto in drži. Turki ga obstreljujejo, rijejo pod nasipe, jarek in obzidje, palijo strahotne mine, trgajo zidani ščit in napadajo uro za uro, dan za dnem in noč za nočjo živo mejo cesarskih brambovcov, plimajo kakor pobesnena črna povodenj ob njihove prsi in odtekajo odbiti, gubeč se v labirintu rovov, ki jih z desne in leve varuje pred izpadi izbrana vojska janičarjev, a ne obrani odspredaj. Kara Mustafa oblega mesto po načrtu. Pobegli kapucinec Ahmed Bej mu je napravil načrte. Stopnjema uspeva obleganje paši, stopnjema usiha odporna sila mestne posadke. Nasip — kontreskarpa s palisadami — je padla, Turki imajo dohode ali descente v jarek, podkopali, razbili in zavzeli so ravelin med imenovanima bastijama, pognali so mine globoko pod bastije in zid. 4. septembra popoldne so odprli za šest sežnjevanj zunanji del Grajske bastije, 6. septembra ob eni popoldne pa 24 čevljev debeli zid ob Löbelski. Stresli so vse mesto do temeljev, napadli in se odbili. V devetih vzporednih rovih rijejo dalje pod mesto. Vsako uro, vsako minuto morejo pognati še ta del v zrak. Grof Rüdiger Starhemberg maši vrzeli z zasilnimi palisadami in je pripravil verige, da zapre za poulično obrambo ceste z njimi. Kar bi držalo in morda vsaj konjenici pot zaprlo. Sicer hrope mesto v zadnjih vzdihih. Rakele s stolpa svetega štefana kličejo že od 27. avgusta vsako noč na pomoč. Vojsko uničuje griža in slabí pomanjkanje, ki ga delajo peki in mesarji, ki strašno dražijo. Meščani (in čevljarji so tudi med njimi, pereat crepida!), za hrbtom Kapliřevim in Starhembegovim, bi se radi predali na milost in nemilost. Usihajoči borci pa stoje, zvesta cesarska vojska, hrvatski graničarji, Čehi, Štajerci, Kranjci in gornjani Nemci, plemeniti Francozje, mrki severnjaki in vedre kompanijice šolarske, ki pod Marijinim praporcem s šolskim geslom: *Zdrava, sveta Katarina!* izpadajo, polegajo in umirajo z neugaslim zanosom čistih oči in vedrega srca...

1. prizor:

Tolmeiner (kakor mrka straža na utrdbi »Maček«). Zdaj pazdaj se prestopi za nekaj korakov, se nagne preko ograje, gleda in oprezuje podse, stopi k topu, vname ob dogorevajočem netivu novo, se vzravna in stoji mrko in mirno kot kip.)

Šapla (leži pod utrdbo, vzdihne in mrmra v sanjah in polsnu. Mesec, ki mu odnekod sije izrazito samo v obraz, odkriva kaj upalo lice, da bi človek vzkliknil zgrozivoši se, meneč, da vidi mrliča.)

Semenič (v sredi, naslanjaje glavo v dlani, s komolci uprtimi v kolena. Toplo, razplakano): Katarina, sladka deklica! Angel varuh vse lepote čuvaj tvoj sveti pokoj! Katarina! Ali te bom videl še kdaj? (Vzdihne, zlekne sam vase in se trese kakor v pridušenem joku.)

Klasiber (tiho z desne mimo vogala. Se približa Semeniču, ga motri in se mu dotakne rahlo ramena. Toplo): Brat Jurij Gabrijel, jočeš se!

Semenič (živo): Jaz?

Klasiber: In če se! Ni te treba biti sram. Boga zahvali za to sladko nočno roso! Kakor v osušeno prst pada blagodejno na srce.

Semenič (opravičevaje se): Zadremal sem bil. V sanjah sem bil v Ljubljani. Na Starem trgu. Nič ne vidim, a slišim zdajci njen sladki, poredni glas. »Kako smo košati, še poznamo se ne več!« Tako živo! Kakor da je bilo res. Kakor da je bila tu! Kar vonj po njej se je razlival ob meni, ko sem se prebudil. (Nestrpno.) Kamen si, če te ne bi prevzelo.

Klasiber (togo): Nisem kamen, prevzelo bi me. Zato pa sem dejal, da se ne sramuj solzá. (Sede k Semeniču.)

Semenič (se dvigne): Da bi vsaj po zvezdah poznal, kod mi je gledati proti Ljubljani.

Klasiber (dobrohotno): Kar preko turškega tabora poglej mimo Kare Mustafe na Trautsonovih vrtovih ob rdečem dvoru!

Semenič (pokaže z roko): Tod? Nikoli se ne bom prav spoznal v tem mestu in svetu. (Zamahne z roko.) Kje si hodil? (Sede.)

Klasiber: Malo po mestu sem šel in v lazaret pri škotih. Strašno trpijo ljudje!

Semenič: Nobena rana ni prijetna.

Klasiber: Ne mislim ranjencev; gledal in poslušal sem meščane. Strah jih jaše. Kolnejo grofa Rudegerja, Kapliža in cesarja, da je že zadnje in se vdajmo.

Semenič (trpko): Svojat! Peki in mesarji, ki nam kri pijó! Meščanje, čevljarji, kakor v Ljubljani! Crepida...

Klasiber: Ali je vredno, da se jadiš? Umej jih, pa je. Za peč in mesnico se bojita moker in sekavec, če ne bi morda vsaj njima prizanesel janičar. Tako je bilo in bo.

Semenič (še bolj trpko): Zato pa, naj je bilo in bo: pereat crepida!

Tolmeiner (z višine): Tiho! (Klasiber in Semenič utihneta, posluhneta.)

Semenič: Onstran (pokaže čez palisade) šumi v rovih.

Klasiber (leže in prisloni uho na tla): Ni onstran, tu spodaj so! (Se dvigne.) Devet rogov imajo, sem čul mimogrede v mestu.

Semenič: To se pravi, da se bliža konec. Le kdaj bo —

Klasiber (zmigne z ramami): Jaz čakam vsak trenutek. (Vsakdanje.) Tu zadaj bi videl. Starhemberg zapira ulice z verigami.

Semenič: Z verigami?

Klasiber: Seveda. Da bodo vsaj konjenici pot zavrtle. (Molk.)

Semenič (trpko): Mimo tebe in mene in nas vseh! Mar mi! Da bi le že bilo! Do grla sem sit!

Klasiber: Zato pa si hotel biti vojak! Ne veš? Bodi kakor štor, čakaj, čakaj, čakaj! Ali si šele zdaj spoznal, kaj prav za prav ubija v vojni?

Semenič (togo): Do grla sem sit! (Molk.)

Tolmeiner (po lestvi z utrdbe, tiho): Bog! Le dremajta! Moj strel vaju zbudi, ko bo čas.

Klasiber: Ali se pripravljajo, da bodo napadli?

Tolmeiner: Vrag jih jaši! Jaz na njihovem mestu bi.

Semenič (rahlo porogljivo): Pa zato zapuščaš baterijo?

Tolmeiner: Bogme, ne! Le netivo mi pohaja, moram tu tja na pósodo. Za dva trenutka če stopita namesto mene gori. (Pokaže na utrdbo.) Je manj zatohlo kakor tu doli.

Klasiber: Hódi brez skrbi! (Se dvigne, gre na utrdbo. Semenič za njim.)

Tolmeiner: Hvala, prijatelj! (Gre na levo.)

2. prizor:

Semenič (na »Mačku«, tiho, sproščeno): Saj se bo kmalu svitalo!

Klasiber (podobno, a tajinstveno togo): Če bomo dan doživeli in videli solnce vzhajati.

Semenič: Kaj solnce! Svojo ljubo deklico bi videl še enkrat rad.

Klasiber (prizanesljivo pikro): Moli, kakor jaz Marijo Ano! Imel boš svojo srečo, kakor si hotel nekoč v Ljubljani.

Semenič: Kaj sem hotel?

Klasiber: Lahkomiselni bahač! Z njenim imenom na ustnicah umreti! Ne pomniš?

Semenič: Pomnim. A to je daleč. Tam doli, deš, mimo cerkve, ki edina še stoji sredi v Turkih?

Klasiber: Mimo cerkve. (Posluhne.) Tiho! (Se nagne čez rob.) Nič ni. Prepelico sem slišal. Uboga žival! Le kje še najde prostora za gnezdo! (Molk.)

Semenič (iz svoje misli in žalosti): Dejal si, da moliš. Ave Maria Anna! Vem. Brat! Ob tvoji molitvi sem se naučil še jaz!

Klasiber: To je lepo, Jurij Gabrijel!

Semenič: In prav! Katarina in Marija ste si kakor sestri. Druga ob drugi ste bili pri birmi. Še k poroki bi stopile skupno! Na lastna ušesa sem slišal, ko ste se nekoč tako menili. Sestri ste, lej, kakor sva si midva brata!

Klasiber: Tiho! (Poslušaj.) V šotorih se budijo k molitvi. To so spahiji.

5. prizor:

Tolmeiner (*s težkim bremenom*): Tukaj sem spet! Pomagajta mi vzdigniti!

Semenič: Kakšno netivo pa vlačiš? (*Pomaga vzdigniti na utrdbo.*)

Tolmeiner: Ni netivo, so krogle! Izposodil sem si jih po vrhu.

Klasiber: Dobri ljudje! Ali so radi dali?

Tolmeiner (*zasoplo, na utrdbi, vedro*): Nisem vprašal.

Klasiber: Tat!

Tolmeiner: Smo pač v vojni. Če bi le vedel, kje bi bilo tega blaga kaj več vzeti. Pa ne vem. Zdaj pa zbogom in hvala! Spim in stražim rad sam.

Semenič: Pa spi in straži! Kadar pa streljaš, odskoči! Sodniku v Kranju je nekoč tako cesarsko orožje glavo odneslo.

Tolmeiner: Ne streljam za parado; mi je menda ne bo. (*Klasiber in Semenič se vrmeta z utrdbe.*)

Semenič: Ta se je pozno našel, a ko se je našel, je bil pri priči vojak brez vsake šole in vaje.

Klasiber: Ali si se ti učil? V glumi o osvobojeni Betuliji? To pač!

Semenič: Betulija? Česa me ne spomniš! (*Navaja.*) Firma stas Bethulia! Fide coelo: non peribit ulla spes Tonante nixa... (*Toplo.*) In najini deklici... (*Vzdihne.*) Kje so časi! (*Molk.*) Ti! Ta Tolmeiner mi je res všeč. S kmetov je. Tlako je delal, pa se je sam prebil v šole, si priboril pošten kruh, bil prvokrat v življenju sit, našel pot, da bi mogel še više, pa se zagledal v mojo vihravost, in huuj! zavrgel kruh, lenobo in lepo žensko... Le kako bo končal? Po sili se mi hoče smiliti.

Klasiber (*navede podobno kakor prej Semenič, a togo, kakor da ne veruje*): Non perit, qui se Tonantis dat regendum dexterac...

Tolmeiner (*od zgoraj*): Tiho! (*Molk.*)

Semenič (*čez čas*): Ne misli! Smili se mi ne, občudujem ga pa. Prvi naš rov je pognal pod turški. Z nožem med zobmi, pa kakor jazbec pod zemljo! In ko se je vrnil, se je turška kri natekla ob njem iz obleke.

Klasiber: Ne zametuj se in ne zavidaj! Tvoj posel so bile granate. Svoje ime si dobil po njih — Mordschlag studios.

Semenič: Mordschlag. Neumno ime! Jabolka sama pa so bila čedna! Žal, da so prehitro pošla. (*Šum na levi.*) Kaj pa to?

Klasiber: Verige razpenjajo. Saj sem povedal.

Semenič (*trenutno, trudno*): Za zadnje. Mar mi. Sit sem! (*Leže.*) Spal bom.

Klasiber (*trudno*): Saj ne boš, Jurij Gabrijel!

Semenič (*nestrpno*): Pusti me, bezjaški Janez! Saj je rekel Tolmeiner, da nas bo že pravi čas predramil njegov strel. Spal bom.

Klasiber: V božjem imenu! Če moreš. (*Se dvigne, hoče iti.*)

Semenič (*vstane, gleda za njim*): Če nejevoljen nisi zaradi bezjaštva, ki ga tajiš med nami Kranjci. Pa ostani! Ne bom spal.

J. Plečnik, Čebelnjak

Klasiber: Ne moreš! Ne dajo misli, ki se gnetejo, da glava boli!

Semenič: Kaj misli! Srce ne da! (*Nekaj trenutij molk. Svobodno.*) Janez, hvaležen sem ti!

Klasiber: Meni? Počemu?

Semenič: Oči si mi odprl. Ti prvi! Pa če bi to povedati znal.

Klasiber: Kakor čutiš, tako reci! Morda te bom umel.

Semenič: Prav! Če je ta jutranja ura moja in tvoja zadnja, ali če je le moja zadnja —

Klasiber (*trudno*): Bog ti preloži, brat! Zaradi Katarine, otroka ljubkega.

Semenič (*zanosno*): Res, o Katarini bom povedal. A ti ji ne reci otrok. Angel je, cvet, ki mu človek blizu ne sme, še v mislih ne, še v ljubezni ne! Potrdi mi, da je nisem vreden!

Klasiber: Dokler jo boš tako ljubil, si je vreden. Kaj si očitaš?

Semenič: Vse.

Klasiber: Svojo nekdanjo študentovsko objestnost? Tisto malo nerednosti?

Semenič (*bridko*): Vse, sem rekel. Ti pa ne dajaj nedolžnega imena zablodi mladeniški! Potolaži ali pa obsodi! Poznaš me, Ali sem vreden?

Klasiber: In če ne bi bil, in če te Katarina ne bi ljubila, po tem spoznanju v sebi, Jurij Gabrijel, ki si ga zdaj izpovedal, vreden si in Katarina ti je hvaležne ljubezni dolžna.

Semenič: Ali bi mi odpustiti mogla, povej!

Klasiber: Mar nisi viteški? Kakor patron tvoj sveti Jurij? Tolmeiner je rekel tedaj, da se gre umivat. Tudi ti si v krvi in vojni vse pege omil. Lep si in dostojen kakor tvoj drugi patron nadangel Gabrijel.

Semenič: Zanesenjaka, božje skruniš! Moliš? Ti umeš, jaz bi le slavil, da me srce ne bi bolelo. Salve dulcis Catharina!

Klasiber (*kot za odgovor*): Ave...

Šapla (*budeč se iz sna*): Virgines fuerunt nunc at exuerunt cum pudore florem...¹ Prekleta

¹ So device bile, pa so izgubile, ker jih sram ni bilo, cvet.

nagla Katarina! (*Vstane, hitro mimo odra na levo.*) Noben birič ne poja tako, perikula in mora, kakor je rekel Blaž Taškar. (*Izgine, vzdihuje slišno.*)

Tolmeiner (*strogo*): Tiho!

Klasiber (*bridko*): Benediktov odzdrav na najino molitev.

Semenič: Duša vipavska, ohlapna! Brez hitre smrdi!

Klasiber: Mar je še šolar? Pusti mu robotost! Vojaku pristoji in vojak je. Še bolezen ga ni pregnala z obzidja!

Semenič: Ne boj se zanj! S pesmijo in vinom se bo že prebil, čeden pa ne bo nikoli. Čuj šemo, poje.

Šapla (*zadaj, hripavo*): Es steht ein Schloß in Oesterreich... Fej, ali je to kakšna pesem? Pa nemška vina! Zavrelica! Benedicete! In parady-sum deducant te angeli! — Brrr...

Tolmeiner (*nestrpno*): Mirno!

Šapla: Čujem in ponavljam: Katarina, mirno! (*Se vrne na oder. Zaupno brbljavo.*) Niti pol ure ne da spati, pa sem tako lepo sanjal, da sem v Ljubljani na Poljanah pri krčmarici Anastaziji. Hudič, že spet me žene! (*Beži na desno za oder.*)

Semenič (*bridko*): Saj je kar smešen, odkar je svoje dobil in desno uho izgubil.

Klasiber: A devet zlatov je uplenil in v prislovici bo živel, da izpadimo po turško zlato.

Semenič: Mar mu zavidam?

Šapla (*poje trudno, vedro*): Mar nisem se ti pridušil, — da sem do grla sit? Lajdra nečedna!

Semenič (*živčno*): Do grla! (*Molk. Videti je, da je Tolmeiner planil, pograbil goreče netivo in stopil k topu. Strel.*) Hvala Bogu! Prebili smo tegobo! (*Živahno gibanje vzdolž kurtine.*) Dani se! Brat Janez! Solnce bo vzšlo. Ali ga bova še videla?

Šapla (*prihiti*): Grof Rüdeger, fanta!

Klasiber: Leopoldus, nared sem!

Šapla: Wein und Gesang, jaz tudi!

4. prizor:

Tolmeiner (*naglo z utrdbe*).

Grof Rüdeger (*z dijaškim stotnikom, rektorjem dr. Altmannom*): Welche Batterie, Magnificenz?

Altmann: Bollwerk Katze, Excellenz.

Rüdeger: Wohl! Scharf, verlässlich.

Tolmeiner: Nur treu.

Rüdeger: Wohl! (*Altmannu.*) Kompagnie?

Altmann: Unterland, Krainer.

Rüdeger: Brav! Nur stark gelichtet.

Semenič: Ohne Selbstverschulden.

Rüdeger: Weiß! Gott und Kaiser werden lohnen.

Šapla: Sterben gerne ohne Entgelt.

Rüdeger: Dreimal brav! Wünschen noch was?

Tolmeiner: Munition.

Rüdeger: Eure Zusage, Magnificenz!

Altmann: Unmöglich, Excellenz! (*Gresta na levo.*)

Tolmeiner (*naglo na utrdbo*).

5. prizor:

Šapla (*sodeč o Starhembergu*): Dreimal brav, je rekel. Mož ve, kar vidi, in je res prvak. Le v ude ga ni nič. Saj bi ga z ljubljanskim učiteljem Jeronimom zamenjal, če ga ne bi tako poznal, kakor ga.

Semenič (*nestrpno*): Ne spominjaj me Ljubljane! Zdaj bomo za Dunaj umirali. (*Hrup za palisadami, kriki: Alah, Hu! Vrvež na kurtini. Napad.*)

Klasiber: Zmaga ali smrt! Solncu naproti, bratje! (*Zvon s stolpa sv. Štefana.*)

Semenič: Zbogom, brat! In če se ne vidimo več —

Klasiber: Z njenim sladkim imenom na ustnah — (*Na levi je videti boj. Turki se pno čez palisade. Kriki, klic: Succurs! Herr Christus, hilf!*)

Šapla: Na pomoč kličejo! Tu smo! (*Na levo.*)

Klasiber (*objame naglo Semeniča*): Zbogom!

Semenič (*podobno*): Brat, Bog te hrani! (*Pokaže predse na palisade.*) Prihajajo!

Klasiber (*stopi k palisadam*): Za menoj! (*Tu prhne ognjeno tik pred njim. Mina je orgla zadnjo utrdbo, da je zazijala strašna odprtina.*)

Semenič (*se vrže v boj proti prodirajoči temi janičarjev. Še enkrat puhne ognjeno in obsveti v ozadju v belih oblačilih turške spahije, prožeče velike loke.*) Salve sponsa Catharina!

Klasiber: Ave... (*Ko je puhnil naboj v drugo, ga je orglo kakor ploskoma nazaj. Opoteka se, pade oznak, z rokami stegnjenimi, kakor položen na križ. Zastor. Takoj nato sprememba.*)

6. prizor:

(*Zastor se dvigne. V topli jutranji luči ležijo strahotno podrti palisade in razvaljena kurtina. Zamolklo šumi boj onstran podrtin. Klasiber se giblje, vstaja in omahne nazaj. Vse obličje mu je ena sama strašna rana. Z obema rokama se je prijel za glavo, jo vidno dviga z dlanmi, obrača, kakor da nečesa v višavi trudoma išče in ne najde...*)

Semenič (*preko razvalin s turške strani, lep, zmagovit. Se sklone nad Klasiberja*): Brat Janez Krstitelj! Živiš! Pa smo le zmagali! S solncem vstajamo!

Klasiber (*zmeden*): S solncem? Saj je še noč!

Semenič: Kri ti je zalila oči, da ga ne vidiš. Obrisni kri!

Klasiber (*si gre z roko preko čela*): Ne vidim.

Semenič: Ne vidiš? Čakaj, umijem te! (*Stopi na desno, zajme od nekod vode, morda iz posode, pripravljene, da iz nje gasijo v mesto udarjajoče izstrelke.*) Daj, brat! (*Se sklone nad Klasiberja. Zavpije.*) Jezus! Tvoje oči, brat...

Klasiber (*trudno do smrti*): Moje oči... (*Vstane, se vzbavna naravnost v solnce, pade trpko kakor izpodsekan. Boben.*)

Zastor

Salve virgo Catharina!

ali

Ljubljanski študentje

Igra v petih dejanjih

Ivan Pregelj

Peto dejanje

V Ljubljani na Starem trgu, dne 24. novembra 1683, ob devetih zjutraj. Praznik svete Katarine, ki ga slavijo s kazisti na čelu vsi šolarji od parve do retorike mimo svojih še posebnih priprošnjikov in šolskih patronov: svetega Tomaža Akvinca, svetega Ivana Krstitelja, svetega Ignacija, svetega Frančiška Ksaverija, svetega Alojzija in svetega Stanislava z večernim obhodom in facibus, s slovesno mašo in propovedjo, s tedeumom in svojo himno Salve sancta Catharina. Čuli so o. magistra retorike Bernarda govoriti o temi: *Aspiciit utrumque*: da naj bodo podobni petelinu, ki ima take oči, da gleda z desnim očesom proti nebu in išče z levim po tleh; naj iščejo Bogu služiti in so pri tem vestni v svojem življenjskem poslu. Zdaj so pri maši, odkoder je čuti njihovo pesem in molitev. Trg pred cerkvijo kakor v prvem dejanju, a pokriva ga gosta jesenska megla, ki se polagoma redči in pred koncem dvigne popolnoma.

1. prizor:

1. starka (*Meta z leve*): S kugo in vojsko nas je strašil Bog za grehe. Meniš li, da bo kaj pomagalo?

2. starka (*Urša z njo*): Božja sveta volja naj se zgodi. Svoje pomoči ni odrekel. Lej, samo dva sta umrla v mestu, tisti, ki je že bolan v mesto prišel, pa Schwertlov Lenart, Bog mu daj dobro.

1. starka: Saj, Lenart, ki je bil strelec nad strelce. Pa je njega samega pogodila puščica z nebeškega loka. Stari je menda že ves zmočen. Vse noči pije, joče, tuli in kliče mrtvega.

2. starka: Obudil ga ne bo. Vda naj se pa moli.

1. starka: Za čevljarstvo čast se je gnal bolj kot za otročje varstvo na občini. Bog že ve, čemu mu je edinega sina prehranil in odpravil. Kakor Taškarici, veruj mi, pamža, ki Blažev ni bil. (*Molk.*) Žalost je posušila babo, da je ni spoznati več.

2. starka: Hudo je vsakteri materi. Jaz ji ne privoščim.

1. starka (*trdo, nejevoljno*): Ali ji mar jaz? Take vere sem, da Bog že ve, komu roko na plečé položi. (*Greste proti cerkvi in izginete v megli.*)

2. prizor:

1. stavec: Stara vera, star denar. Nama dvema ne bo bolje ne pod novim županom, ki svoje ve, ne pod novim sodnikom, ki po svoje sodi. Mar sta mi, saj komaj vem, kdo sta.

Frans Masereel (Belgijec), Ilustracija (lesorez) k Romaina Rollanda Jeanu Christophe-u

2. stavec: Gospod Bosio vendar pa Gabrijel Eder, ki je za streho pri turnu svetega Florjana volil.

1. stavec: Naj voli in daruje. Ima kje vzeti. Midva nimava.

2. stavec: Nimava, Bog se usmili. (*Pokaže na desno.*) Poglej, ali ga poznaš?

1. stavec: Kaj ga ne bi, čevljarja Ruprechta. (*Veselo.*) Tisti srboritež pa ni več, ne, ki je bil, odkar je najmlajši mojster.

2. stavec: Huda čast in težka.

1. stavec: Pa še hudobno kri so mu šolarji puščali. (*Pokaže na spomenik.*) Tja gori mesto svetega Jožefa bi ga lahko postavili, tako je postal pohleven.

2. stavec: Pohleven deš? Potuhnjen, reci, ki se žene boji.

1. stavec: To je res. Frau Kammerstein je močna gospa. (*Gresta.*)

3. prizor:

Ruprecht (*sklonjeno z leve*).

Jeronim (*učitelj, prihiti za njim*): Herr Kammerstein, Herr Kammerstein...

Ruprecht (*nejevoljno*): Meister Ruprecht doch. Was will Er?

Jeronim: Signor Ruperto, lo so, lo so, ma scusi! Sem ga vsak dan bolj stara, un matto veramente, se ga motim sempre di nuovo, scusi. Kaj sem ga hotela... si. Gospa Agata. Come sta la signora, gutherziges? Ali ga je zdrava? Ali ga že ve? Vom Herrn Erzeno di San Nicolo? Kako ga je zasačila gospod Gregorio Staudak pri njega žena, svoja gospa?

Ruprecht (*zdogočaseno*): Nič ne vem.

Jeronim: No Lei, chi parla da Lei! Ich meine Frau Agate, Frau seine, gutherziges, ki ga bo vesela to slišati —

Ruprecht: Da geh' Er und sag's ihr. (*Se obrne rezko svojo pot.*)

Jeronim: Justamente, to sem ga hotela vedeti. Je doma? Je. Že bežim, corro. Intanto scusi. Sem ponižna, nočem ga biti nadležna. So io ben, che vuol dire creanza. Priporočim se ga, klanjam se ga. (*Se pokloni. Za odešlim nejevoljno.*) Grobes Kerl, luftiges! Mi si ga prevzela liebe Frau Agate, ki ga ima najboljša kuharica v Ljubljani, Frau Kammersteinerin, gutherziges...

4. prizor:

Taškar (*Blaž s stražnikom Klembšetom z leve*): Perikula fu! Straža št. 1! Stojiš tu in se ne ganeš, dokler se ne vrnem.

Stražnik: Kakor ukazujete, gospod stražni mojster.

Jeronim (*dvorljivo Blažu*): Che premura, a? Meine ganze Hochachtung, signor tenente. Se ga mudi? Se ga gre v službi?

Taškar (*zavestno*): Jawohl, gospod Piskorio. Ljubljana je povzdignjena. Ljubljana se je odlikovala. Ljubljana je... Ljubljana, je prva. (*Iz vleče list.*) Tu. Cesarsko pismo z županskim razglasom. Kar počakajte, boste slišali, kaj smo mi, kaj so naši šolarji...

Jeronim: Dio, kako se me ga to veseli. Šolarji. Grege eletta mia, sono anche studiato... E che cosa... Kaj so ga naredili šolar?

Taškar: Cesarski Dunaj so rešili.

Jeronim: Grazia Dio... Signor nobile Valvasore, signor Portner?

Taškar: Kaj neki. (*Bere.*) Nobilis Georgius Gabriel, doctus Joannes Baptista, moderatus Benedictus... perikula. Weiss Er es jetzt? (*Gre togo na desno v meglo.*)

5. prizor:

Jeronim (*Klembšetu, vsiljivo*): Gli eroi di Vienna? Kaj ga je res, kaj se ga ni šalila gospod tenente? Dio, che novella. To ga je treba povedati gospa Kammerstein... (*Naglo na desno.*)

6. prizor:

Stražnik (*Klembše, kihne, pozdravi samega sebe*): Bog pomagaj! (*Kihne v drugo, tretje, peto.*) Hudičeva megla, ali je iz čmerike? (*Pesem iz cerkve, dijaška himna.*)

Pesem: Tebi, mila priprošnjica,
pesem naša se glasi.
Bodi verna nam vodnica,
bodi sestra in kraljica,
Tebi sličimo naj mi:
Salve sancta Catharina!

7. prizor:

Katarina (*pod roko z Marijo Ano z desne. Pri- drži tovarišico, odstopi trpkko*): Ne, Marija Ana! Take te pa res še nisem videla. Kaj pa sem ti naredila? Niti vljudna nisi. Danes je moj god, pa mi niti vočič ne.

Marija (*vzdramljeno*): Tvoj god? Bog mi je priča, Katarina, da sem pozabila. (*Toplo.*) Draga! Seveda ti želim vsega dobrega, ljuba moja, ne zameri mi; vsega dobrega; da bi ostala vedno tako vedra in zdrava in da bi imela vse, česar si želiš.

Katarina (*mokantno*): Zdaj, ko sem te spomnila. Zdaj boš pač tudi svoje darilo dala.

Marija: Kar le hočeš, Katarina, kar reci.

Katarina: Tebe! Da bodi spet moja, spet taka, kakor prej.

Marija: Ali nisem?

Katarina: Nisi. Molčiš, ljudi se ogiblješ in nekaj dni sem si kar trpkka in jaz te take ne morem in kar reci, če me ne maraš več, da se ti vsiljujem, reci, kar reci! (*Ji gre na jok.*)

Marija: Ampak, Katarina! Kaj misliš!

Katarina (*še vedno razburjena*): Kar reci, da me ne maraš. Zaradi stotnika Portnerja, ki se mi bolj klanja ko tebi? A da ti povem po pravici, da mi je zoprn in sem ga sita do grla... (*Utihne.*) Marija! (*Začudeno.*) Ali pa si bolna? Tako si blede. Kaj je s teboj?

Marija: Povedala ti bom pozneje. Zdaj stopive v cerkev.

Katarina: Ne! Zdaj povej. Če sem ti še draga —

Marija: Draga si mi, vsak dan bolj.

Katarina: Zato povej. Kaj te je spremenilo?

Marija (*trudno*): Sanje, Katarina.

Katarina: Sanje?

Marija: Sanje. Trikrat zapored vedno iste.

Katarina (*plaho*): Ali take, ki pomenijo? Take, da si videla bele rože? Marija! Bele rože, ki smrt pomenijo? (*Ihti.*)

Marija (*trudno*): Rož nisem videla, nekaj drugega.

Katarina: Ne muči me, povej. Bogve, da prej ne morem v cerkev. Ali poveš?

Marija (pripoveduje): Bila sem s štirimi družicami v neznani cerkvi, belo oblečena s svečo v roki. Zdajci je nekdo zaklical: Modre device, pripravite vaša svetila, glejte, ženin prihaja, pojdite mu naproti!

Katarina: Marija Ana, to pomeni vendar veselje...

Marija: Poslušaj dalje... Vstanemo, se bližamo oltarju. Tam stoji škof in kliče: venite! Gremo in pokleknejo. On v drugo: venite! Gremo spet in odgovarjamo, da iz vsega srca. On v tretje: venite —

Katarina: Kar nič ne umem. Neumne sanje.

Marija: Niso neumne, takoj boš umela... (*Pripoveduje.*) Klečimo pred oltarjem, molimo litanije, pojemo, naj nas sveti Duh razsvetli. Pred škofa prinesejo obleke, šlarov, prstanov in vencev in on blagoslavlja in moli zdaj trikrat, zdaj dvakrat, na prstane in vence po enkrat. Moli predglasje, poje dolgo, dolgo, potem povabi in kliče: Pridi, nevesta, zima je minila, grlica gruli in vinogradi dehtijo v cvetju. Za nebeškega ženina nas snubi...

Katarina (plaho): A ti, Marija?

Marija: Z drugimi vred se zaobljubim in pojem, da že vidim, kar sem želela, da imam, kar hotela in da sem Njemu v nebesih zaročena, ki sem ga na zemlji v vsej ponižnosti ljubila...

Katarina: To vse si videla in slišala kje. Marija. To so prazne sanje. Pri klarisinjah, kaj ne? Seveda, spomni se. Z menoj na beto nedeljo pred šestimi leti.

Marija (trudno): Nikoli. Ti pač. Jaz sem tedaj takoj sprva omedlela...

Katarina: Spomnim se —

Marija: Vidiš? Zdaj pa reci, ali vem, kako se zaobljubljajo nune, ali pa ne vem. (*Živo, strastno.*) Hočeš, da ti do besede ponovim celó zakletev, s katero grozi škof njim, ki bi segali po časti in nedolžnosti zaobljubljenk. Kako naj bodo prekleti v domu in na njivi, kako naj jim je delež s Kajnom, Dathanom, Abironom, Ananijo, Safiro, Simonom carovnikom in še z Judo, ki je Gospoda izdal?

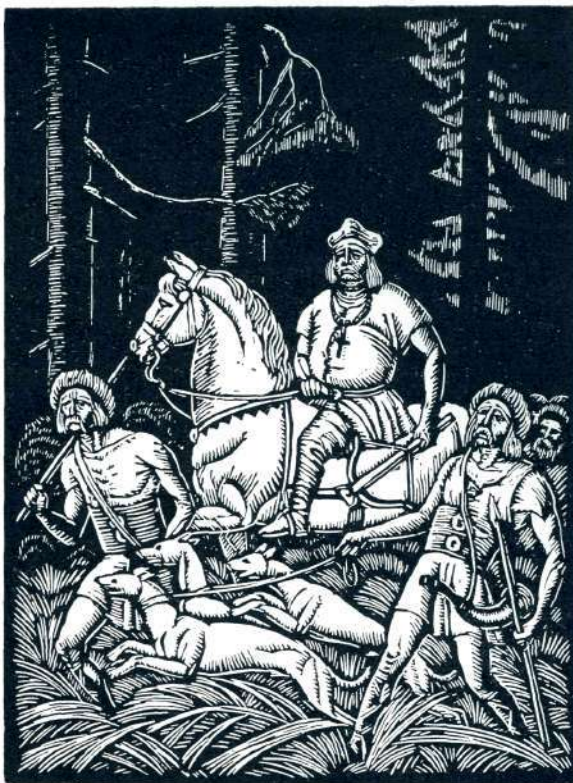
Katarina: Jezus! (*Objame jokaje Marijo.*) Molči že, srce mi trgaš —

Marija (skrionostno): Še to vedi zdaj. Tisti škof, ko sem mu s sklenjenimi rokami v roke sveto obljubila, tisti škof, mižal je. Bil je on.

Katarina: Kdo, Marija? Janez Krstitelj Klasiber?

Marija (kakor da je preslišala): Nič več žalosti ni bilo zdajci v meni. Samo on se mi je smilil, smilil tako strašno, in se mi še smili...

Pesem: Bodi verna nam vodnica,
bodi sestra in kraljica,
Tebi sličimo naj mi!

Wład. Skoczylas, Ilustracija k »Puszcza Jodłowa«

Marija (kratko, krepko): Pojdive v cerkev.

Katarina (ihtleča): Marija. Ljubim te, Marija, saj bom molila... Bog me mora uslišati... (*Ko se je Marija Ana odločno obrnila proti cerkvi, hripavo.*) Marija! (*Utone za tovarišico v megli.*)

8. prizor:

Stražnik (Klembše, kihne): Od hudiča so vse te službe cesarske... (*Se ozre na levo, odkoder je čuti govorjenje.*)

Šapla (vojaški, a ohlapno nemaren): Kdor zgodaj vstaja, mu kruha ostaja. Ničemuren pa ne! Mar mi parada. Zadnji brlog bi že rad spet videl. Tu smo. Ha! (*Zagleda Klembšeta.*) Custos fidelis, oče Matej, dobro jutro.

Stražnik (kihne): Bog pomagaj, študent naš Benedikt.

Šapla: Smo še živi? Kaj pa vinska letina? Je bila neki čobra.

Stražnik: Menda.

Šapla: Mati Anastazija na Poljanah. Ali se je kaj možila?

Stražnik: Še ne, študent naš Benedikt.

Šapla: To slišim rad, to je lepa beseda. Amplificatio gravis. Oče Matej. Kaj menite, ali me bo baba marala takega, kakršen sem, brez ušesa, če jo zasnumim.

Stražnik (*kihne*): Bog pomagaj. Bo. Junaka izpred Dunaja.

Šapla: Junaka, seveda, pa še kaj več. Oče Matej, bahajva. Tudi žep ni prazen. Prekleta sem si nabral blaga iz turških bisag. Zato sem pa rekel: eno pot še narediš v šolo, Benedikt, to prvo zdaj, tvoja druga pa bo kar na Poljane tobrnat. Custos fidelis, ne boj se! Povabim te na svatbo. Nisem nehvaležen.

Stražnik: Kaj pa oni drugi gospod z občine, tisti Jurij?

Šapla (*resno*): Tolmeiner? Ne spominjaj me nanj, da se ne začnem jokati. Hudičevo delo je bilo, rečem. Na Dunaju je ostal siromak. Pa ne pod turško sabljo, kar bi navsezadnje vojaško smrt pomenilo. Ne! Lastna baterija gre in mu krepira in se izbljuje v obraz. Tako neumno cesarsko orožje, pa ne za parado, kakor je tistega sodnika v Kranju, hudič!

Stražnik: Bog daj mrtvim pokoj. Ne kolnimo, študent naš Benedikt.

Šapla: Pa zahvalo pojmo, nu, kakor v cerkvi. (*Zvonovi, tedeum, šum ljudi v megli, ki se počenja redčiti.*)

9. prizor:

Taškar (*pride*): Perikula. (*Zagleda Šaplo.*) Ste že tu? Za menoj, gospod junak! (*Klembšetu.*) Straža št. 1. Gospódo desno, ljudi na levo. (*Šapli.*) Kar za menoj.

Šapla: V božjem imenu, gospod Blaž. Smo tiči danes, kaj? Nocoj ne bomo prenočili na stražnici, kaj?

Taškar: Kar bo, bo, blagorodni.

Šapla: Kar bo, blagorodni. Pametna beseda, zaslužena, brez amplifikacije. (*Za Taškarjem na desno.*)

10. prizor:

(*Množica z leve. Prerivanje, izpraševanje, vzklikanje.*)

Stražnik (*Klembše*): Počasi, po redu! Vsak bo videl, kar se videti da. (*Kiha.*) In slišal, Bog pomagaj. Tu na levo! Kam se ženeš, govedo! Tam je za junake in gospódo. (*Megla gine, izgine. Videti je, kako se usipljejo šolarji iz cerkve in vzporede ob cerkvi. Sredi med njimi p. prefekt z magistri. Strel z Gradu, fanfare mestnih piskačev, mestni odbor s Semeničem in Klasiberjem na desno.*)

Katarina (*na levi pri cerkvi, presunljivo*): Marija, moj Jurij Gabrijel in tvoj!

Semenič (*zamahne v pozdrav*): Salve dulcis... (*Vede Klasiberja, mu šepeta.*)

Prefekt (*p. Benko, v splošni tišini. Bere s tresočim se glasom. Prevzet je tako. Razglaša cesarsko hvalo mladim junakom z besedo, ki kar*

kmalu začne vzbujati poslušalce, da z odobravanjem preglušajo beročega): Leopoldus Primus... po božji milosti nemški in avstrijski cesar... spričo pohvalnih pričevanj svojih najvišjih vojskovodij... gospoda gospoda Rudegerja grofa Starhemberga... oznanjamo in sporočamo...

Klici: Vivant!

Prefekt: Da ti mladi možje, stotero smrt zaničujoči, prvi v izpadih, neutrudljivi pri napadih, čuječi na straži, večji v vsakterem orožju...

Klici: Gloria!

Prefekt: Vsemu šolarskemu stanu v čast... nobilis Georgius Gabriel, egregie natus Joannes Baptista, moderatus Benedictus... (*Fanfare v tušu prerano zaglušijo razglas, čigar poslednje besede utonejo v klicu zbranih dijakov.*)

Klici: Salve sancta Catharina! (*Topovi z Gradu, godba, čestitanje, vedro prerivanje. Nato molk.*)

11. prizor:

Prefekt (*Semeniču, Šapli in Klasiberju, ko so stopili v sredo med ljudstvo in gospódo*): Bog plačaj, junaki. (*Semenič in Klasiber se poklonita. Klasiber venomer s širokokrajnim klobukom na glavi.*)

Šapla (*zanosno*): Ad majorem Dei gloriam. (*Godba. Premor.*)

Katarina (*živo*): Pusti me, Marija! Moram k njemu. Tako je lep. (*K Semeniču.*) Jurij Gabrijel...

Semenič (*toplo*): Sladka gospodična, ali sem Vas vreden?

Katarina: Moj si. Ljubim te! (*Ga objame.*)

Klici: Vivant, floeant! (*Polno solnce izza meščanske bastije.*)

Marija (*se približa Klasiberju. Togo*): Gospod Janez Krstitelj! Marija Ana Vas pozdravlja in Vam kliče: dobro došli!

Klasiber (*vzdrgeta*): Pozdravljam jo in kličem: ave Maria Anna.

Marija (*ga prime za roko*): Kadar molimo, se vendar odkrivamo.

Klasiber: Vojaki molijo pokriti.

Marija (*ga prime za obe roki*): A vsaj vljudni so. Vaš klobuk —

Klasiber (*zdrkne na kolena, brezmejno vdano*): Molim, zdaj in do zadnje ure. Ave Maria Anna!

Marija (*trpko*): Ampak Vaš klobuk! (*Strastno.*) Tvoj obraz hočem! (*Strže junaku pokrivalo z glave, odskoči, strmi v prazne očesnice svojega ženina, divje.*) Katarina! Moje sanje. On je slep. (*Se zgrudi ob mrkem Klasiberju, ki je vstal in nič ne vidi in le topo ponavlja svojo besedo.*)

Klasiber: Ave Maria Anna...

Zastor